Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav české literatury a literární vědy

Bakalářská práce

Jana Česká

Tradovaná narace a Kronika česká Václava Hájka z Libočan

Hand-down narration and The Czech Chronicle by václav Hájek z Libočan

Praha 2011

Vedoucí práce: Mgr. Albert Kubišta

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Albertu Kubištovi za neutuchající trpělivost, vstřícnost, časovou flexibilitu a v neposlední řadě za odborné vedení, kterého se mi dostalo. Můj dík patří také Jaroslavu Polakoviči za tvorbu a správu katalogu, technickou i morální podporu a za mně tolik potřebné optimistické podněty. Stejně tak upřímně děkuji rodině a přátelům, kteří po dva roky snášeli mé soužití s Hájkem téměř bez výhrad, ba s pozoruměním.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. července 2011 .....

Identifikační záznam:

Česká, Jana. *Tradovaná narace a Kronika česká Václava Hájka z Libočan = Hand-down narration and The Czech Chronicle by Václav Hájek z Libočan.* Praha, 2011-07-21. 68 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Albert Kubišta.

Abstrakt/Abstract:

Práce na základě analýzy *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan a jejího srovnání s pěti vybranými prameny (Kosmovou *Kronikou českou*, *Pokračovateli Kosmovými*, *Kronikou tak řečeného Dalimila*, *Zbraslavskou kronikou* a *Historií českou* Enea Silvia) vymezuje pojem narace, zaváděný pro uzavřené epické syžety nalézané v Hájkově díle. Pro naraci nachází vztahy nejen k rétorické tradici (v pojmu *narratio*), ale také k tradici zemské historiografie, čímž se *Kroniku českou* snaží zařadit zpět do vývojové linie národní literatury, odkud byla na konci 18. a během 19. století z pozitivistického hlediska vyjímána.

The thesis defines on the base of analysis *The Czech Chronicle* of Václav Hájek from Libočany and it's comparison with five selected sources (Kosmas' *Kronika česká*, The work of so called Follower's of Kosmas, *The Chronicle of so called Dalimil*, *The Zbraslavská Chronicle* and Eneas' Silvio's *Historia Bohemica*) the term „*narace*" (derived from *narration*), which is introduced for enclosed epic storyline found in Hájek's work. It finds relation amongst „*narace*", rhetoric tradition and local historiography and this way tries to place *The Czech Chronicle* back to the understanding of development of national literature, from where it was excluded by positivistic historians on the end of 18th and during 19th century.

Klíčová slova:

historiografie, kroniky, narace, narativ, narratio, rétorika, Václav Hájek z Libočan

Keywords:

chronicles, historiography, narace, narratio, narration, rhetoric, Václav Hájek from Libočany

Obsah

Předmluva **9**

Soupis literatury k tématu **12**

Václav Hájek z Libočan **14**

Ediční poznámka **17**

1 Katalog **20**
1.1 Kategorie . . . 22
1.1.1 Charakterizace postav . . . 22
1.1.2 Tematika . . . 24
1.1.3 Shrnutí děje . . . 25
1.1.4 Kontext narace . . . 25
1.1.5 Poznámka a tagování . . . 26
1.1.6 Vnitrokatalogové odkazování . . . 26
1.2 Konfrontační prameny . . . 27
1.2.1 Kosmas . . . 29
1.2.2 Kosmovi Pokračovatelé . . . 29
1.2.3 Dalimil . . . 30
1.2.4 Zbraslavská kronika . . . 31
1.2.5 Piccolomini . . . 31

2 Narace **33**
2.1 Narratio a narativ v klasické rétorice . . . 34
2.1.1 Definice a charakter výuky . . . 34
2.1.2 Vlastnosti a druhy narratia . . . 36
2.1.3 Shrnutí . . . 37
2.2 Vymezení narace . . . 38
2.3 Obsahová charakteristika narací . . . 40
2.3.1 Hřích a trest . . . 41
2.3.2 Panovník . . . 42
2.3.3 Zakládací narace . . . 43
2.3.4 Židé . . . 43
2.3.5 Zjevení a zázraky . . . 44
2.3.6 Zábavné narace a ohromující divy . . . 45

2.4 Postavení narace v rámci textu 46
2.4.1 Rozvrstvení v kronice a charakter jednotlivých období 46
2.4.2 Okolní zápisy a provázanost narace s textem kroniky 49

3 Zdroje a funkce **50**
3.1 Proměna událostí: narace a její prameny 50
3.2 Funkce narace 52
3.2.1 Tvorba mýtu 53
3.2.2 Atmosferičnost dějin 54
3.2.3 Budování napětí 55

Závěr **58**

Primární literatura **60**

Sekundární literatura **62**

A Obsah přiloženého CD **65**

B Tematika a heslování katalogu **66**

Předmluva

Věnovat se *Kronice české* Václava Hájka z Libočan by se snad na první pohled mohlo zdát zbytečné – pozornosti na sklonku 18. a během 19. století se jejímu autoru jako historiku dostalo jistě více než dost a literární historici dílo v mnoha směrech shodně považují za fakticky nepřesné. Gelasius Dobner kupříkladu byl při vydávání latinského překladu kroniky nucen dělit své komentáře na samostatné svazky – conmissa (omyly) a omissa (neuvedená fakta), a tak se svými kolegy dospěl roku 1782 v šestém svazku pouze k vydání léta 1198. z celkových 1527 (další práce po Dobnerově smrti již nepokračovaly). Konflikt, který vyvolalo srovnávání Hájkovy práce s pozitivisticky poznávanou minulostí, vznikl pro něj typicky ambivalentním vnímáním jeho odkazu – na jednu stranu „*na Hájkově údajích stálo tehdy též oficiální církevní a státně ideologické stanovisko k české minulosti*“[1] a Mácha o kronice, jak víme ze Sabinova svědectví, pravil, že je „*nejpěknější román český aneb – chceme li – nejladnější sbírka povídek a pověstí,*“[2] na stranu druhou však historické poznání v Hájkově díle nacházelo nejednu nesrovnalost – od neakceptovatelně přesné datace nejstarších momentů národní minulosti po osoby a místa, jejichž totožnost nebyl nikdo s to doložit.

Jak vykrystalizoval spor Hájkovy čtenářské oblíbenosti a tvrdého vědeckého odsudku (jmenujme za všechny alespoň Františka Palackého a Josefa Dobrovského), je dobře patrno v práci Jana Jakubce. V *Dějinách literatury české*[3] píše:

I když možno některé nedostatky Hájkovy kroniky vysvětlit a omluvit skrov-

[1] KOLÁR, Jaroslav. Hájkova kronika a česká kultura. In HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení.* Praha : Odeon, 1981, s. 7–24 (dále citováno jako Kolár, 1981).

[2] *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků.* Uspoř. Karel Janský. Praha : Svobodné slovo – Melantrich, 1959, s. 119.

[3] JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české : od nejstarších dob do probuzení politického.* Díl 1. Praha : Jan Laichter, 1929, s. 659.

> *ným vzděláním autorovým a nedostatky jeho doby, morálně obhajovat Hájka je marné úsilí: z České kroniky Hájkovy mluví autor sic dovedný, avšak charakter nízký, vypočítavý a lživý.*

Úsměvnou charakterizací Václava Hájka je také oblíbený a hojně citovaný doklad neznámého historika, který mu připisuje téměř ďábelsky vypočítavé spálení některých vypůjčených pramenných děl.

Ačkoli se tedy kronika samotná stala za pět století své existence autoritativním zdrojem historického poznání pro své novověké následníky (např. *Poselkyni* Jana Františka Beckovského[4]), v obrozenském období inspirací pro náměty beletrie (vzpomeňme jen rukopisy *Královédvorský* a *Zelenohorský*) a pro *Staré pověsti české* Aloise Jiráska byla hlavním pramenem, zůstal Václav Hájek z Libočan v historických pracích a vůbec v povědomí nedůvěryhodným, úskočným tvůrcem smyšlenek a prolhaným paličem důkazů.

Snad právě proto se Hájkově dílu jako nikoliv ryze historickému, ale také literárnímu počinu ve dvacátém století nedostalo mnoho pozornosti (srov. komentovaný soupis literatury k tématu, následující po předmluvě). Z dřívější všeobecné, dobou podmíněné tendence věnovat se studiu ještě starších historických období (např. husitského) vybočovala úctyhodně dlouhodobá snaha Jaroslava Kolára uvést Hájkovo renomé v literárně-historickém světě dvacátého století na pravou míru. Kolár si ve svých studiích všímá především literárnosti Hájkova pojetí historie. Rozbor jeho práce s materiálem shrnuje v předmluvě k výboru z kroniky slovy:

> *Hájek je v zásadě epik, jeho sdělení se proto stávají tu stručnějším, jen naznačeným, jinde rozvinutým a rozpracovaným vypravováním o tom, co se dělo. Skutečnosti, o nichž Hájek píše, se tak dějí před čtenářovýma očima, a v tom je podstata jeho epičnosti.*[5]

Vskutku už jen ze stran výboru z *Kroniky české*[6] se před čtenářem rodí obraz plastické

[4] BECKOVSKÝ, Jan František. *Poselkyně Starých Příběhův Czeských* [...]. Díl 1. Praha : Jan Karel Jeřábek, 1700.; *Tatáž.* Díl 2. Sv. 1. Praha : B. Stýblo, 1879.; *Tatáž.* Díl 2. Sv. 2. Praha : B. Stýblo, 1879.

[5] Kolár, 1981a, s. 13. Srov. KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce : studie k starší české literatuře.* Brno : Atlantis, 1999. K podobám epičnosti v Hájkově kronice, s. 187–194 (dále citováno jako Kolár, 1999).

[6] Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení.* Praha : Odeon, 1981. 736 s.

historie, plné především *příběhů*. Kromě Hájkovy přirozené výpravnosti však narážíme i na uzavřené narativní celky charakteristického obsahu, které se často netýkají „velkých dějin“, jako spíše zajímavých detailů, ohromujících skutečností, morálně inspirujících událostí ap. Hledíme-li tedy na *Kroniku českou* jako předmět literární snahy, nemůžeme existenci takových epických celků přehlížet.

Tato práce si proto chce klást otázky po původu, důvodu a charakteru těchto „povídek a pověstí“, pro které volí pracovní pojem *„narace“* či *„tradovaná narace“*. Nejsou totiž jen náhodnými střípky v jinak podobně výpravném textu, ale stylově i obsahově se proměňují s vývojem kroniky, jsou do ní specificky integrovány, a přesto jistým způsobem už pro první čtení zaujímají a vybočují. Cílem mé práce je ve shodě s pozorováními Jaroslava Kolára ve studii *K podobám epičnosti v Hájkově kronice* (1999) ukázat, že věnovat se literární stránce tohoto díla je nejen objevné, ale též pro poznání vývoje českého písemnictví potřebné.

Téma celé Hájkovy kroniky je samozřejmě na bakalářskou práci příliš široké. Prostor, na kterém bych se ráda pohybovala, jsem vymezila právě kolem *narací* (coby realizací teoretického pojmu). Mou snahou bude prokázat jejich formální specifičnost i strukturní návaznost na ostatek kroniky, označením *narace* pro ně nalézt místo ve vztahu ke klasickému rétorickému *narratiu*, předložit jejich typologii a navrhnout důvody, pro které snad byly do kroniky zakomponovány. Vedle toho v práci také načrtnu onu „*tradovanou*“ složku *narací* jejich srovnáním s některými Hájkově kronice předcházejícími díly, která sám označil jako své prameny a u kterých předpokládám, že se staly zdroji pro náměty zmiňovaných epických celků. Taková činnost je pro rozsah díla nemožná bez excerpce materiálu. Za tímto účelem jsem vytvořila katalog *narací*, dostupný ve zjednodušené offline verzi na přiloženém CD (Příloha A; ve formátu PDF) nebo online na internetové adrese <`http://katalog.dero.name/`>. Ke katalogu se váže ediční poznámka a první kapitola.

Vzhledem k odmlčení, kterého se Václavu Hájkovi z Libočan v posledních letech v literárně-historickém diskurzu dostalo, následuje po soupisu literatury k tématu i krátké uvedení relevantních bodů autorova života a díla.

Soupis literatury k tématu

Na tomto místě bych se ráda zastavila u soupisu sekundární literatury věnující se Václavu Hájku z Libočan a *Kronice české*.

Vzhledem k tomu, že má práce usiluje o studium Kroniky české jako literárního projevu, soustředí se následující seznam na novodobá díla vyšlá tiskem, která ke kronice přihlížejí obdobným způsobem. Veškerou literaturu k tématu do roku 1981 shromažďuje vydavatelova poznámka k výboru z *Kroniky české*[7] . Tituly přehledového charakteru jako několikeré Dějiny české literatury, které Hájka zmiňují ze své podstaty, do soupisu nezahrnuji, neboť jsou z pohledu práce více pramenem k recepci Hájkova díla než zdrojem poznatků o něm (díle).

BENEŠ, Zdeněk. Hájkova kronika česká a české historické myšlení. *Studia comeniana et historica*. 1999, sv. 29, č. 62, s. 46–60.

KOLÁR, Jaroslav. Hájkova kronika a česká kultura. In HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení*. Praha : Odeon, 1981, s. 7–24.

KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce: studie k starší české literatuře*. Brno : Atlantis, 1999. Studnice romantického historismu v českém obrození a její iniciátor, s. 283–298. [První vydání stati 1978.]

KOLÁR, Jaroslav. *Tamtéž*. K podobám epičnosti v Hájkově kronice, s. 187–194. [První vydání stati 1972.]

[7]KOLÁR, Jaroslav. Vydavatelovy poznámky. In HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení*. Praha : Odeon, 1981, s. 733–737.

KOLÁR, Jaroslav. *Sondy : marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno : Atlantis, 2007. Klatovský a Hájek : ke vztahu historických pramenů a literatury, s. 99–109. [První vydání stati 2000.]

Studiu textu Hájkovy kroniky jsou také velmi blízké tyto práce:

KOLÁR, Jaroslav. *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha : ČSAV, 1960. 108 s.

KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce : studie k starší české literatuře*. Brno : Atlantis, 1999. K počátkům české renesanční prózy, s. 119–144.

Václav Hájek z Libočan

Narodil se na sklonku 15. století jako syn drobného utrakvistického šlechtice na Žatecku.[8] O jeho vzdělání se ví jen velmi málo – *Český slovník bohovědný* uvádí, že studoval v Ingolstadtu, tedy na tzv. *Hohe Schule*, založené roku 1472 bavorským hrabětem Ludvíkem IX. Bohatým. V Hájkově mládí byla *Universität Ingolstadt* centrem protireformace – působil zde profesor teologie Johannes Eck, protivník Martina Luthera, a v první polovině 16. století se k ní vázala jména jako Petr Canisius nebo Johannes Aventinus.

Dle bohovědného slovníku se odtud mladý Hájek vrátil již jako zanícený katolík. Takto silná souvislost mezi katolickými studiemi a Hájkovou pozdější konverzí (uvádí se někdy po roce 1521) však, domnívám se, není zcela podložena. (Nejen, že víme, že roku 1520 působil v Budíně ještě jako kněz podobojí, ale o otázce jeho konverze také nevíme ničeho více.) Nahlédneme-li do *Života církevního*[9] Zikmunda Wintera, naskýtá se nám obraz českého školství ve vskutku dezolátním stavu. Vleklé náboženské války ponechaly systém zemských škol na takové úrovni, že „[...] *kdo ze škol tehdejších vyšel, stejnou měl způsobilost k úřadům světským i ke kněžství: neměl vlastně odborné způsobilosti žádné, byl pouze literně vzdělaný člověk, jenž mohl v praktickém životě hoditi se k tomu i onomu.*“[10] Winter zde mluví o latinských městských školách, do kterých se na počátku 16. století téměř výhradně uchylovali budoucí kněží i úředníci, a to bez ohledu na vyznání. Uvážíme-li, že dobré vzdělání nutně

[8] V tomto oddíle čerpám z informací uvedených v: Kolár, 1981a; PUMPRLA, Václav. *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století*. Praha : Kabinet pro klasická studia, FLÚ AV ČR, 2010, s. 399–401; *Český slovník bohovědný*. Díl 4. F – Holbecke. Praha : Kotrba, 1930, s. 658.

[9] WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách : kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Sv. 1. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895. Kapitola IV. O výchově kněží, s. 434–470.

[10] *Tamtéž*, s. 437.

neznalo náboženských hranic a že právě na Žatecku byla, jak uvádí Winter ve své práci *Zlatá doba měst českých*[11], jedna z mála vyšších latinských škol, mající pět až šest tříd, dojdeme k závěru, že motivace k nákladnějšímu studiu na bavorské univerzitě vyplývala z její kvality a jistě nebyla mezi studenty, kteří si školu mohli dovolit, ojedinělá.

I když Hájek nedosáhl titulu univerzitního mistra, přece z jeho pobytu v Ingolstadtu můžeme předpokládat, že se zevrubně seznámil s rétorikou, která se podrobněji probírala už i na zmiňovaných vyšších městských školách. (K tomuto bodu se vrací kapitola 3.1.)

Se svým pro nás nejasným vzděláním, které bývá označováno i za „nevalné“[12], nastoupil Hájek kariéru církevního činitele ještě jako kališnický kněz roku 1520 v Budyni. Z toho mála, co se o něm dochovalo, víme především o četných sporech, které vedl s vrchnostmi obou vyznání. Za dobu své aktivní účasti na církevní správě vyměnil přes desítku působišť, mezi která se přechodně počítalo i výnosné karlštejnské děkanství nebo staroboleslavské proboštství. Hájek se však od doby svého nástupu do funkce roku 1524 nevzdal kazatelství v klášteře sv. Tomáše na Menším Městě pražském, kde (s nadsázkou řečeno) jedině skutečně praktikoval, ale kde byl také velmi oblíben.[13] Až několik let před svou smrtí, kdy byl zbaven téměř všech funkcí, i po věznění v pražské Bílé věži za vinění kněžstva z nedostatečného ctění sv. ostatků, se uchýlil do kláštera dominikánek u sv. Anny na Novém Městě pražském. Skonal zde 18. března 1553.

Kroniku českou začal psát roku 1533, za svého působení na karlštejnském děkanství, které mu otevíralo přístup k mnoha zde uloženým materiálům. Využil v té době také četných styků se šlechtickými rody, díky kterým mohl čerpat jak z jejich dokumentů rodinných, tak z materiálů přístupných skrze jejich královské úřady. Kromě toho mu byli k ruce poskytnuti tři písaři, kteří byli pověřeni vypisováním ze zemských desek. Přejímal také prakticky ze všech starších kronik (jen seznam jím přiznaných pramenů čítá 36 jmen, z nichž některá nebyla dodnes identifikována). Shromáždil tak dosud nevídané množství pramenného materiálu, které bohatě, někdy doslovně, na 474 číslovaných stranách folia a v 883 letech využil.

[11] WINTER, Zikmund. *Zlatá doba měst českých*. Vyd. 2. Praha : Odeon, 1991, s. 173.
[12] Srov. Kolár, 1981a, s. 8.
[13] Kolár, 1981a, s. 9.

Kroniku dopsal roku 1539, dotištěna v 1000 kusech byla však až v říjnu 1541. Vinu na zdržení měly spory s tiskárnou a mecenášem, který neplnil své sliby, ale i rozsáhlý červnový požár Malé Strany a Hradu, ve kterém lehla popelem část již vytištěného nákladu. O této „*nesstiastnee przihodie kteráž gse stala skrze ohen w Menssim Miestie Pražském a na Hradie Swatého Wacslawa y na Hradczanech etc.*“[14] vydal Hájek ještě v témž červnu drobný spis, jedině díky kterému dnes známe původní uskupení domů v postižených oblastech.

Ohledně podrobnějšího seznámení s osudy Václava Hájka z Libočan, ale i kroniky od jejího pozdního uvedení na veřejnost roku 1543, které měl na svědomí spor o práva k prodeji, až po stav recepce díla na počátku 80. let odkazuji k dosud nejobsáhlejšímu shrnutí tématu Jaroslavem Kolárem (1981a).

[14]HÁJEK, Václav. *O nesstiastnee przihodie kteráž gse stala skrze ohen w Menssim Miestie Pražském a na Hradie Swatého Wacslawa y na Hradczanech etc.* Praha : Bartoloměj Netolický z Netolic, 1541.

Ediční poznámka

Odkazování v katalogu probíhá indexací každého lístku: uváděny jsou vedle čísla lístku v záhlaví referenční jméno zdroje[15] a v prvním poli strana, na které excerpovaný text začíná. Pro Schönfeldovo vydání *Kroniky české* bylo zvoleno číslování vlastní tisku převedené do arabských číslic, přičemž přední a zadní strana folia je uváděna jako *r* (recto) a *v* (verso). Všechny citace jsou od textu odlišeny uvozovkami a užitím kurzivy. Číslo strany za citací je uváděno pouze v případě, že se liší od strany, na které *narace* začíná. Pokud se na lístku (v poli „Poznámka“) vyskytuje citace či parafráze ze zdroje jiného, než stojí v záhlaví, je uvedena referenčním jménem a ukončena číslem strany umístěným pro přehlednost do kulatých závorek.

Jednotlivé svazky Flajšhansova vydání Hájkovy kroniky jsou v katalogu pro zjednodušení vyhledávání sjednoceny. Lístky odpovídají svazkům následovně:

- sv. I: 1–17,
- sv. II: 18–60,
- sv. III: 61–76,
- sv. IV: 77–109.

Z šesti edičně zpracovaných pramenů – *Kosmovy kroniky*, *Pokračovatelů Kosmových*, *Kroniky tak řečeného Dalimila*, *Zbraslavské kroniky*, *Historie české* Enea Silvia a Flajšhansova

[15] Referenční jména jsou: *Flajšhans*, *Schönfeld*, *Kosmas*, *Pokračovatelé*, *Dalimil*, *Zbraslavská* a *Piccolomini*. Příslušné bibliografické údaje jsou uvedeny v seznamu primární literatury, referenční jméno následuje po autoru, nebo názvu příslušného dokumentu.

vydání Hájkovy kroniky – je při citacích věrně převzata podoba zvolená editorem svazku. V případě Schönfeldova vydání Hájkovy kroniky je citovaný text transliterován – s jedinou výjimkou grafické záměny šikmé čárky (virgule) za čárku moderní (př.: „*Kmotra ſwého, Miſtra poprawného,*“ místo „*Kmotra ſwého/ Miſtra poprawného/*“). V polích „Shrnutí děje“ a „Poznámka“ se vyskytují parafráze a převyprávění excerpovaných textů, podléhající současným Pravidlům českého pravopisu;[16] přihlížejí ke specifické slovní zásobě zdroje, ze Schönfeldova vydání však nerespektují ani grafickou ani tvaroslovnou podobu přejímaných lexémů, neboť hlavním důvodem jejich užití je funkce referenční. Př.:

> *A ktož koli geho Swátoſti odpijral/ a ſwewolnie na Kříž wyteſany na kameni wſtupil/ toho dne Swietſku hanbu trpiel/ y rozkázali ſu Prelati ten Hrob železnu mřežy odielati.*[17]

Oproti čemu je v katalogu uvedeno:

> [...] *kdo odpíral jeho svatosti a vstupoval na kříž vytesaný na kameni, toho dne trpěl světskou hanbu, a proto rozkázali preláti hrob oplotit železnou mříží.*[18]

Je-li to např. pro přílišnou nejednotnost zápisu nutné, jsou propria z Schönfeldova vydání jako citace transliterována.[19]

Pole „Časové určení“ a „Místní určení“ uvádějí podobu textu pramene převedenou do novočeského grafického a fonetického systému; kvůli zachování co nejmenších technických nároků na databázi a kvůli jednoduššímu prohledávání nebylo možné v těchto polích transliterovat – tvar slova je zde tudíž přísně vzato přibližný.

---

[16] Pole „Poznámka“ má však vskutku charakter většinou zkratkovitých poznámek; nenarušuje-li to smysl sdělení, nerespektuje značení začátků a konců větných celků. Zároveň žádné z polí neumí rozlišovat spojovník a pomlčku.

[17] HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronyka czeſká.* [Praha] : Rytíř Jan Ferdinand ze Schönfeldu, 1819–1823, s. 353r. K 27. 7. 2011 dostupná také z WWW: <http://knihovna.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kronyka-ceska-hajek-z-libocan-1819> (dále citováno jako Hájek, 1819).

[18] Katalog: 137.

[19] Srov. Katalog: 168.

V hranatých závorkách velikostí písma 10 se v poli „Shrnutí děje“ nacházejí pouze ty informace, které nejsou obsaženy v excerpovaném textu. Jedná se především o technické poznámky a uvádění variantních forem některých proprií, sloužící k provázání vyhledávání.

Mezi jednotlivými lístky v katalogu se kromě k tomu určených polí „Řetězové řazení“ a „Jiné zdroje narace“ odkazuje zkratkou l. (lístek) a příslušným číslem lístku ze záhlaví. Na katalog sám se v práci odkazuje již užitým analogickým: „Katalog: číslo lístku“. V katalogu se vyskytují následující zkratky:

l. lístek

P. Pán (Bůh) / Panna (Marie)

sv. svatý

zakl. zakládací

zal. založení

Kapitola 1

Katalog

Každý lístek je rozdělen do 4 částí, značených dělicími čarami. První část informací *naraci* umisťuje v rámci kroniky (zdroj, strana, rok) a referuje o jejím hlavním obsahu (postavy, tematika, shrnutí); druhá uvádí, jak je *narace* zapojena do textu; třetí část poskytuje prostor poznámkám a zdůraznění vztahu *narace* s okolním světem (časové, místní určení) a poslední část odkazuje na ostatní užití námětu, ať už v předcházejících záznamech, nebo jiných pramenech.

Editování lístku zpřístupňuje 17 různě definovaných polí formuláře (viz obrázky 1.1 a 1.2 níže). „Strana“ a „Rok“ odpovídají datovému typu *číslo*. *Varchar* [Variable Character Field] se při editaci manifestuje *textovým polem* – je omezen na libovolný text o délce 255 znaků a užit byl u kategorií „Tematika“, „Časové“ a „Místní určení“, „Řetězové řazení“ a „Jiné zdroje narace“. U posledních dvou pak aplikace, spojující formulář s databází, automaticky odkazuje na lístek zadaného čísla (pokud toto existuje). Rozbalovací nabídky byly definovány jako typ *výčtový* – je možno proto k uložení do databáze volit pouze jednu z předdefinovaných hodnot. Posledním typem vstupních prvků jsou zaškrtávací pole „Návaznost na okolní zápisy“, které ve výsledné podobě lístku variuje mezi projevem „Ano“ a „Ne“, a „Zvýraznit“, které lístek vyjme z průběžného číslování. Takový lístek není považován za *naraci*, ale byl excerpován pro svou ku příkladu srovnávací užitnost, případně je jeho obsahem text na hraně užívaného vymezení *narace* (viz 2.3.6). Celkem se jedná o 32 lístků výhradně původem z *Kroniky české*.

Výběrem referenčního jména pramene z rolovací nabídky, uvedením strany a roku je lístek v katalogu řazen. Řazení probíhá v každém prameni zvlášť, řídí se nejprve stranou, a pokud je shodná, příslušným rokem. Modře se v menu značí ty lístky, které nemají s ohledem na charakter pramene rok uveden.

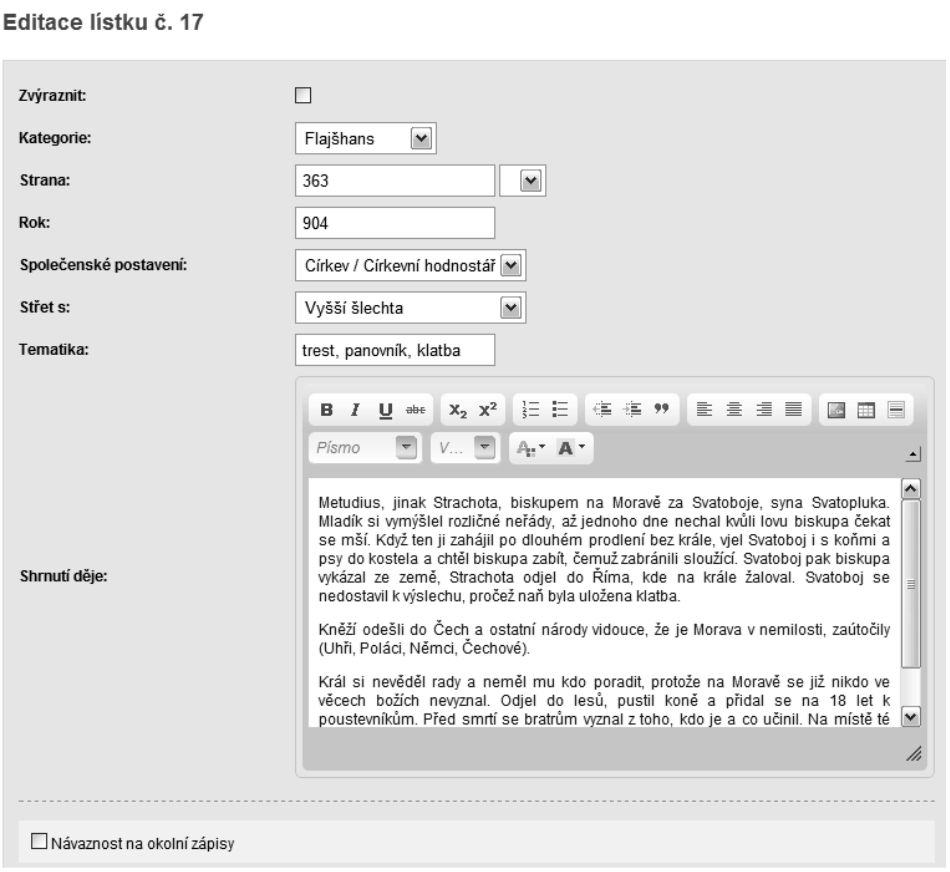

Obrázek 1.1: Katalog, editace lístku I

Kromě prohlížení jednotlivých lístků je také možné zobrazit všechny z konkrétního pramene. K tomu slouží odkaz „vše“ vedle referenčního jména zdroje v menu po levé straně. Umožňuje použít zvýrazněné vyhledávání poskytované internetovým prohlížečem, s nímž je práce v několika ohledech snazší než se samotným vyhledáváním v databázi, neboť to je pro snížení technických nároků na katalog koncipováno fulltextově a nepoužívá žádné znaky se zvláštním významem – listuje proto do výpisu např. na dotaz *mor* i lístky obsahující „Morava“, „moralizující“ atd.

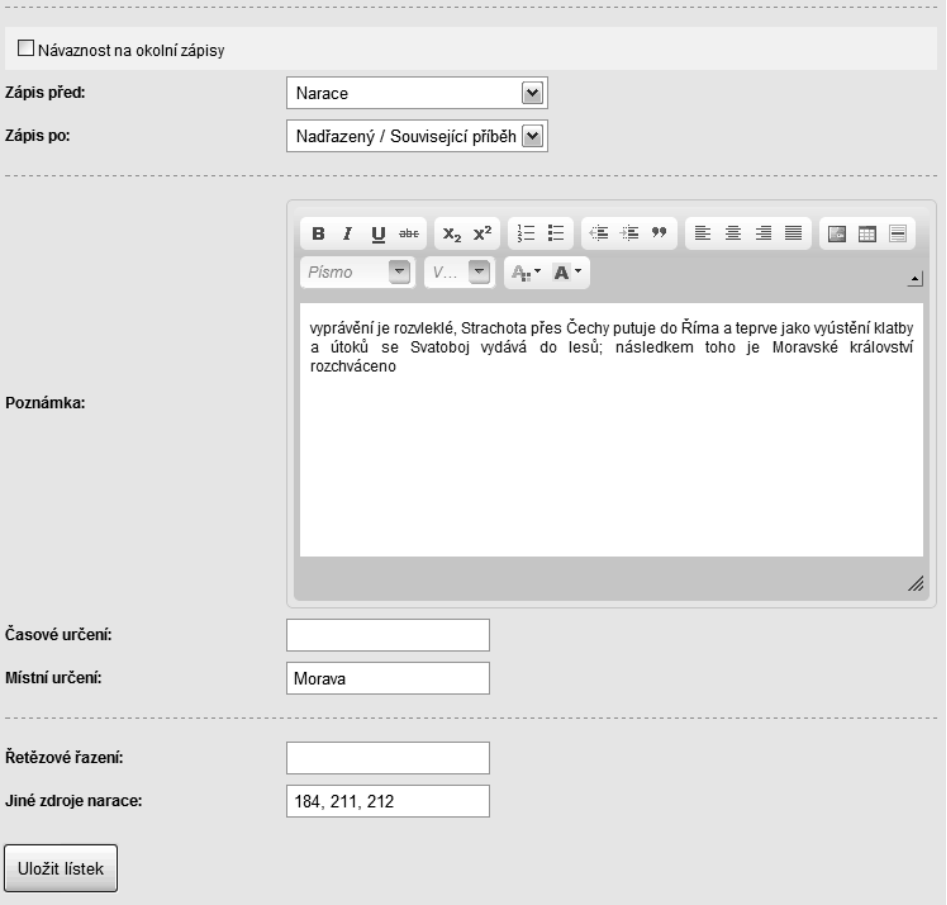

Obrázek 1.2: Katalog, editace lístku II

1.1 Kategorie

1.1.1 Charakterizace postav

Kolonky „Společenské postavení“ a „Střet s“ reagují na fakt, že centrem dějin a příběhů v kronikách je vždy člověk.[1] Ve středověkých pramenech se setkáváme se světci, vysokými církevními činiteli a panovníky. S novověkem, emancipací měst a také obratem pozornosti na konkrétního jedince a jeho život vstupují do příběhů kronik i – stále však výjimeční a

[1] I divy a zázraky nad neživými předměty mají živoucí pozorovatele, pro které teprve skrývají význam. Pro ilustraci připomeňme arcibiskupa Arnošta a jeho zážitek s obrazem Panny Marie (Katalog: 123; detailně Hájek, 1819, s. 338r) nebo obraz Panny Marie Klatovské, jehož zázraky zaznamenal Hájkův epigon: HAMMERSCHMID, Jan Floryán. *Hystorye Klattowská* [...]. Praha : Arcibiskupská tiskárna, 1699. Avšak i padající hvězdy a další nebeská znamení byly vždy vztahovány k člověku a jeho osudům. K narativním znamením a jejich funkci viz 3.2.1.

vybraní – „obyčejní lidé“, kteří jsou povětšinou svědky boží vůle na zemi. Kromě nich jsou kroniky zalidňovány šlechtici, měšťany a pozornost se začíná více upírat i k ryze světským soudním procesům. Jak se role vracejících se postav projevuje v naracích Hájkovy kroniky, rozeberu v oddílech 2.3.2 a 3.2.1. Zde uveďme zástupná postavení, která byla ke značkování *narací* zvolena:

- Církev/Církevní hodnostář,
- Svatý,
- Panovník,
- Žid,
- Vyšší šlechta,
- Nižší šlechta,
- Měšťan,
- Poddaný,
- Ostatní.

Jak názvy polí napovídají, pořadí záznamu účinkujících postav není náhodné. Střet zde nemusí nutně znamenat konflikt jako spíše vzájemnou interakci, a i když se míra pozornosti věnovaná postavě ne vždy dá jednoduše poměřovat, snahou bylo uvádět na první místo osobu, jejímž prizmatem je děj nahlížen. Stejně tak přibližným je značkování vyšší a nižší šlechta – práce v podobě přesného dohledávání jmenovaných šlechticů by byla neefektivně rozsáhlá. K rozlišování všech těchto společenských postavení však vedla snaha alespoň matně zachytit případné typické rysy, které by takto charakterizované *narace* mohly mít. Po studiu excerpovaných dokladů se však úvaha právě u šlechty nepotvrdila. Narozdíl kupříkladu od panovníka, světců a poddaných židovského vyznání se charakteristické rysy *narací* u vyšší a nižší šlechty s užitou mírou přesnosti a jemnosti rozlišení nijak výrazněji neprojevily.

1.1.2 Tematika

Heslování či „tagování“ jednotlivých *narací* je k nahlédnutí v Příloze 2. Tabulka vypisuje všechna hesla v poli „Tematika“, značí vyňaté lístky kurzivou a přechody mezi prameny (mimo jednotlivé svazky Flajšhansova vydání *Kroniky české* a jejich přechod na vydání Schönfeldovo) částečným ohraničením první buňky.

Pole bylo do katalogu zahrnuto především jako přehled stavby a obsahu vyprávění, ze kterých vychází úvahy o funkci *naracím*. Obecně shrnuje hlavní prvky příběhu a pro přehlednost zachovává jejich hierarchii. Uveďme si příklad z katalogového lístku 44:

Spytihněva při vyjetí na Moravu do boje zastaví vdova, jejíž věc nebyla řádně rozsouzena. Kníže kvůli ženě mezi branami města zastaví celé tažení a spravedlivě rozhodne v její prospěch, rozezlen na soudce, kteří tak měli dávno vykonat a svou nečinností vystavili zemi nebezpečí božího trestu. Na Moravě zjistí, že svým zdržením nic nezmeškal, a při návratu do Prahy soudcům laje, vzpomínaje Mojžíše. Takovým konáním si vysloužil přídomek „*Otecz Kniežſky/ obrance Wdow a Syrotkuow*“[2].

Centrem příběhu se zdají být dva prvky – panovník a vdova (soudci nejsou přítomni osobně, do věci tak vlastně nezasahují). Vdova je však důležitá jen zdánlivě, její funkce je ryze symbolická, protože syžet především bedlivě sleduje, co v situaci učiní panovník. K němu jako zástupci boží vůle na zemi patří, aby se jeho moc manifestovala ochranně pro nejslabší, kterými jsou ve společnosti doby právě vdovy společně se sirotky. Nejdůležitějším momentem *narace* je, že Spytihněv ve zkoušce obstojí: typický trest, který by měl pro lenost dopadnout na soudce, nenastává. Vdova je symbolem, na provinilé se neklade důraz, heslování tedy zní: „panovník, spravedlnost“.

Panovník představuje skupinu *naracím* a spravedlnost její specifikaci. Pokud by se zachoval nevhodně a došel trestu, stál by tento v kolonce na prvním místě – tak např. v následujícím: centrem *narace* je trest za hříšné chování, postava panovníka přechází do pozadí, heslování zní *trest* (dominující prvek), *hřích* (specifikace).[3]

[2] Hájek, 1819, s. 77r.
[3] Katalog: 68.

1.1.3 Shrnutí děje

Jak již bylo naznačeno v ediční poznámce, shrnutí děje je co nejvěrnějším přepisem *narace*. Pokud tak délka citace nepřesahovala únosnou mez, uchylovala jsem se k přesnému přenosu alespoň některých pasáží či stylově zatížených míst. Text shrnutí se snaží co nejvěrněji kopírovat slovní zásobu originálu, tvoří však nové vztahy a vyprávění co možná nejvíce kondenzuje. Za nejdůležitější byla pokládána jména, postavení a zaměstnání vystupujících osob, dále exponované předměty, místa dění, proměny času, vztahy a konflikty. Obsahovala-li *narace* jakýmkoli způsobem hodnocení, bylo vždy reflektováno buď plynulým zapojením do textu shrnutí, nebo poznámkou. Shrnutí nechce být zástupným zdrojem informace o naraci, pouze upomínkou jejího charakteru a důležitějších momentů, slouží jako vodicí linka pro další úvahy.

1.1.4 Kontext narace

„Návaznost na okolní zápisy“ znamená, že příběh *narace* vychází z událostí, které předcházely, a je jimi determinován. Ačkoli před vyprávěním o svatebních peripetiích kněžny Matyldy předchází záznam o její kladné roli v procesu s českým biskupem Gebhartem, na její samotný spor s knížetem Guelfem nemá žádným způsobem efekt. Na lístku tedy stojí, že Matyldin příběh nenavazuje.

Jiná je například situace u vyprávění o Durynkovi, který zabil svého svěřence z rodu Lučanů, aby se zalíbil knížeti Neklanovi. Jako postava se do zápisu dostává až Neklanovým vítězstvím: ačkoli se v předcházejících záznamech nevyskytoval, návaznost na ně nepopře.

Kontext *narace* je určován i charakterem okolních zápisů. Uplatňuje se zde výběr z následující uzavřené množiny:

- Nadřazený/Související příběh,
- *Narace*,
- Atmosferické jevy a astronomické úkazy,

- Pohromy,
- Zázrak,
- Historická událost.

Tento výběr samozřejmě není úplnou typologií záznamů kroniky, např. hojnost nebo dobývání kovu zde chybí, nicméně takto vymezeny jsou to veškeré zápisy, které se kolem *narací* vyskytují.

1.1.5 Poznámka a tagování

Data v kategorii „Poznámka“ mají charakter glos vztažených k „Shrnutí“. Pole představuje přídatný prostor pro odkazy na podobná témata, může zdůrazňovat prvky a doplňovat fakta k parafrázi *narace*. V případě, že námět v ostatních pramenech, než je *Kronika česká*, není zpracován do formy rozsáhlejšího líčení, vyskytuje se právě zde. Jak bylo zmíněno v ediční poznámce, je vždy uvozen referenčním jménem a ukončem číslem strany, na kterou odkazuje, v kulatých závorkách. Podobná excerpce je častější např. u *Zbraslavské kroniky*.

„Časové“ a „Místní určení“ byla vyčleněna opět pro přehlednost. U pramenů, jako je *Kronika tak řečeného Dalimila* nebo *Kosmova kronika*, které neužívají dataci u každého záznamu, je uvedení výhradně dodatečného časového určení jedinou možností. Pokud by se totiž roky zapisovaly do katalogu nárazově, řazení by neodpovídalo. Současně poskytuje toto pole prostor také pro bližší dataci v rámci roku, někdy také uvedení ustálených spojení, kterými Hájek *narace* uvozuje (např. *dne jednoho*). Samostatné zaznamenávání místa děje jednak slouží k zachycení nominativu, vhodnějšího pro vyhledávání, jednak usnadňuje porovnávání s jinými zdroji narace.

1.1.6 Vnitrokatalogové odkazování

„Řetězové řazení“ odkazuje na takové *narace,* které s aktuálním lístkem sdílejí zápletku. Je jím například bitvou u Turska dělené vyprávění o osudu Lučana Straby nebo Strachkvasovo

rozhodování o svěcení na biskupa, které je vloženo do celkem sevřeného vyprávění o sv. Vojtěchu. K dělení *narací* však ve většině případů nedochází.

„Jiné zdroje narace“ jsou prostým odkazem mezi lístky jednotlivých pramenů sobě námětem odpovídajících, a to nejen ve vztahu starších kronik ke *Kronice české*, ale i mezi sebou.

1.2 Konfrontační prameny

Své prameny v kronice Václav Hájek uvádí: „*Przíſpiſowanij teto wſſij Kronyky/ tiechto Ctných/ Slawnych a Prawdomluwnych Mužuow gſem naſledowal/ Gijchžto gmena pořád/ tuto dole ſepſana gſu.*“ (Obrázek 1.3) Ne všechna vypsaná jména byla dodnes identifikována a bohužel ne všechna ze jmen identifikovaných byla zpřístupněna v edici. S přihlédnutím k požadavkům bakalářské práce jsem zvolila pět pramenů, které mají sloužit k vytvoření orientační představy o způsobu Hájkova přejímání *narací*. Těchto pět pramenů jsem vybrala především jako vzorek, na kterém by pro jejich rozdílnost měla být patrná míra Hájkova „domýšlení“ fakt a zároveň jeho schopnost náměty vyprávění rozvíjet a přeskupovat. Krátké uvedení a shrnutí důležitých bodů v historii kronik následuje v oddílech 1.2.1 až 1.2.5.

Téma by si však jistě zasloužilo rozsáhlejší excerpci, která by především zohledňovala i zdroje předpokládané, byť nejmenované, jako jsou exempla a letáková produkce. Již jen kvůli poměrnému rozdílu množství *naracích* nalezených v textu *Kroniky české* a jejich zastoupení ve vybraných dílech starších kronikářů můžeme předpokládat, že Hájkův výběr byl daleko rozsáhlejší i co do typu zdroje.

Úvahu podporuje například *narace* z lístku 174, která specificky začíná: „*Proneſla ſe wiec diwná/ a prwé w Czechách neſlychaná/* [...]“.[4] Následně informuje o ženách travičkách, které se spolčovaly proti každému jim nepohodlnému, k čemuž Hájek píše o upálení jedné baby, pak o upálení některých vyjmenovaných žen, které lidé spálili i s jejich jedy, a tovaryškách utíkajících ve strachu z Prahy. Celý zápis je nevýpravný, útržkovitý (vnitřně neprovázaný), trest a kauzalita dokonce nejsou centrem sdělení – všechny tyto rysy jsou opakem typu

[4] Hájek, 1819, s. 458v.

Hájkovy práce. Srovnáme-li je však například se stylisticky věrným převzetím textů z *Vita Caroli*[5] nebo Kosmovy kroniky, vnucuje se představa, že takto neucelenou zprávu Hájek také téměř bez úprav přejal. Ačkoli domněnku jejího letákového, novinového původu nelze zatím než navrhnout, zůstává faktem, že její forma odkazuje k věrnému přepisu, přičemž se jako pravděpodobnější jeví zdroj nižší aspirace, než jakou měla díla středověkých historiků.

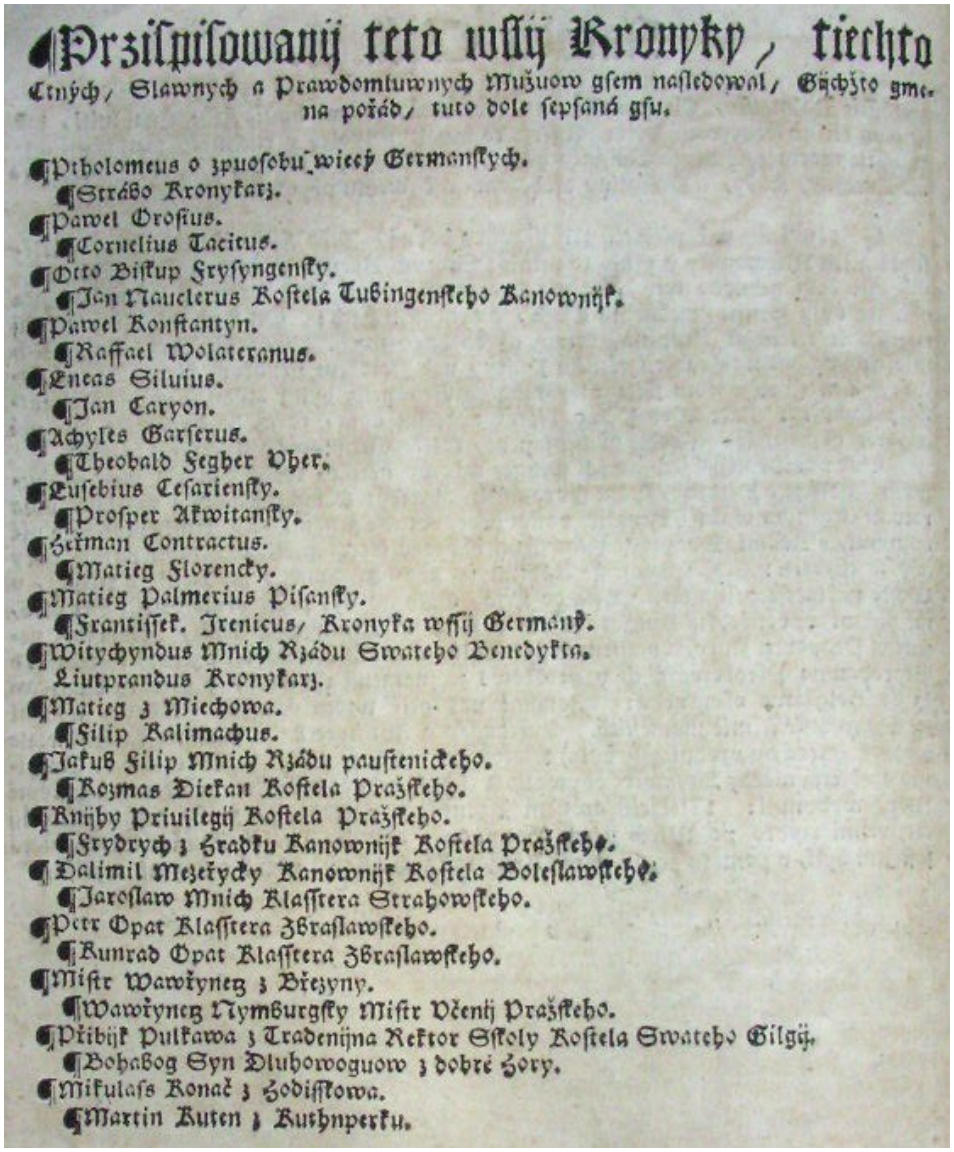

¶Przispisowanij teto wssij Kronyky, tiechto Ctných, Slawnych a Prawdomluwnych Mužuow gsem nasledowal, Gijchžto gmena pořád, tuto dole sepsaná gsu.

¶Ptholomeus o zpuosobu wiecý Germanskych.
¶Strábo Kronykarz.
¶Pawel Orosius.
¶Cornelius Tacitus.
¶Otto Biskup Frysyngensky.
¶Jan Nauclerus Kostela Tubingenskeho Kanownijk.
¶Pawel Konstantyn.
¶Raffael Wolateranus.
¶Eneas Siluius.
¶Jan Caryon.
¶Achyles Garserus.
¶Theobald Fegher Vher.
¶Eusebius Cesariensky.
¶Prosper Akwitansky.
¶Heřman Contractus.
¶Matieg Florencky.
¶Matieg Palmerius Pisansky.
¶Frantissek. Irenicus, Kronyka wssij Germaný.
¶Witychyndus Mnich Rzádu Swateho Benedykta.
Liutprandus Kronykarz.
¶Matieg z Miechowa.
¶Filip Kalimachus.
¶Jakub Filip Mnich Rzádu paustenickeho.
¶Kozmas Diekan Kostela Pražskeho.
¶Knijhy Priuilegij Kostela Pražskeho.
¶Frydrych z Hradku Kanownijk Kostela Pražskeho.
¶Dalimil Mezeřycky Kanownijk Kostela Boleslawskeho.
¶Jaroslaw Mnich Klasstera Strahowskeho.
¶Petr Opat Klasstera Zbraslawskeho.
¶Kunrad Opat Klasstera Zbraslawskeho.
¶Mistr Wawřynecz z Březyny.
¶Wawřynecz Nymburgsky Mistr Včenij Pražskeho.
¶Přibijk Pulkawa z Tradenijna Rektor Sskoly Kostela Swateho Gilgij.
¶Bohabog Syn Dluhowoguow z dobré Hory.
¶Mikulass Konač z Hodisskowa.
¶Martin Kuten z Kuthnperku.

Obrázek 1.3: Seznam Hájkem přiznaných zdrojů

[5]KAREL IV. *Literární dílo*. Praha : Vyšehrad, 2000. 133 s. ISBN 80-7021-417-1.

1.2.1 Kosmas

Kosmas, děkan svatovítské kapituly na začátku dvanáctého století, psal svou latinskou *Kroniku českou* (*Chronica Boëmorum*) mezi lety 1119–1125.[6] Rozdělil ji do tří knih: první zahrnuje osudy spojené s Českými zeměmi od potopy světa po rok 1038, kdy ve vládě vystřídal zesnulého Jaromíra kníže Břetislav I., druhá kniha končí nastolením Břetislava II. a třetí opět výměnou vladařů, tentokráte smrtí Vladislava I. a začátkem vlády Soběslavovy (tj. rokem 1125, kdy Kosmas umírá). Na Kosmu, nejstaršího známého českého dějepisce, navazovalo později mnoho historiografů, kteří z něj čepali i pro jeho velice vytříbený styl, získaný studiem latinských autorů.

Byl a stále je vysoce ceněným zdrojem informací o počátcích české historie a na základě jeho vyprávění o bájných časech vlády Kroka a kněžny Libuše vyrostly české pověsti (v nichž si tradičně zahrál také svou roli Hájkův smysl pro detail).

Povaha této kroniky neumožnila uvádět dataci každého lístku excerpovaného do katalogu. Pokud je rok, ve kterém se příběh udál, k dispozici, objevuje se v poli „Časové určení“. Vzhledem k tomu, že práce využívá novočeského překladu kroniky, vyznačují se lístky, u kterých to rozsah z praktického hlediska dovoloval, větší měrou citování.

1.2.2 Kosmovi Pokračovatelé

Pod tímto ustáleným spojením rozumíme „první pokračování“ Kosmovy kroniky, díla tzv. Kanovníka vyšehradského a tzv. Mnicha sázavského, a „druhé pokračování“, pojem užívaný pro nesourodý kompilát záznamů, který byl nalezen v kapitulním rukopisu G5, jinak nazývaném kodex Dražický, sepsaném někdy před rokem 1343. Následuje zde po Kosmově kronice a textu Kanovníka vyšehradského.[7]

Kronika Kanovníka vyšehradského navazuje na Kosmovu latinskou *Kroniku českou* v místě, kde ji přerušila autorova smrt, a dovádí ji do roku 1142. Důležitější – než ne zcela úspěšná

[6] Oddíl vychází ze studie: TŘEŠTÍK, Dušan. O Kosmovi a jeho kronice. In *Kosmova Kronika česká*. Vyd. 7. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 5–16.

[7] Informace čerpám z edičních komentářů k užívanému vydání: BLÁHOVÁ, Marie. Pokračovatelé Kosmovi. In *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha : Svoboda, 1974, s. 192–216. Zde také bližší informace o problematice jednotlivých dochovaných textových variant.

snaha autora stylisticky se vyrovnat výši svého vzoru – je dnes ideologická stránka pokračování, které věnuje mnoho pozornosti sv. Václavu a řadí se tak mezi počátek svatováclavského kultu a představu věčného panování tohoto světce nad Českými zeměmi.

Kronika Mnicha sázavského je částečným doplněním a následně pokračováním Kosmovy *Kroniky české*, ukončeným roku 1162. Do textu svého předchůdce vstupuje autor pokračování tam, kde onen vynechal historii Sázavského kláštera. Připisuje tak i legendu o sv. Prokopu.

Druhé pokračování je souhrnem nesourodých záznamů patrně několika autorů, postihující roky 1140–1283. Kompilát sestavil pravděpodobně některý z kanovníků svatovítské kapituly. Obsahuje jak stylově vyšší ucelené záznamy, tak zápisy ryze analistického typu. Přes svou rozkolísanost je však od konce 12. do osmdesátých let 13. století nejdůležitějším, protože jediným, domácím pramenem.

Vcelku jsou ty texty Pokračovatelů Kosmových, které zpracovávají námi sledované náměty využité Hájkem z Libočan, spíše zkratkovité a jako vyprávění nerozvité. Odráží se to i na jejich zastoupení v katalogu, kde se až na tři záznamy vyskytují v poznámkách u jim blízkých lístků z Hájkovy kroniky – jejich provedení je natolik krátké, či k Hájkově zpracování pouze přibližně vztažené, že by bylo zbytečným komplikováním uvádět je samostatně a pouze na ně číselně odkazovat.

1.2.3 Dalimil

Kronika tak řečeného Dalimila [dále Dalimilova kronika] získala své jméno kvůli mylnému spojení s boleslavským kanovníkem Dalimilem Meziříčským.[8] Kroniku k Dalimilově osobě vztáhl Tomáš Pešina z Čechorodu roku 1673, když dodnes neidentifikovaného autora odvodil mimo jiné právě ze soupisu jmen, jež Hájek z Libočan přiznává jako prameny ke své *Kronice české*. Tradiční název se pak rozšířil zásluhou Bohuslava Balbína a posléze ani Dobrovského vyvrácení atribuce textu Meziřičskému už vžité pojmenování nezměnilo. Dalimilova kronika vznikla na počátku 14. století jako jazykově české dílo čítající cca 4600 veršů, realizovaných

[8] Shrnutí dle: BLÁHOVÁ, Marie. Úvod. In *Kronika tak řečeného Dalimila*. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 5–8.

převážně jednoduchými větnými strukturami a běžnou slovní zásobou. Je známa pro svůj vyhraněně negativní postoj vůči německému obyvatelstvu i pro první rozsáhlejší líčení Dívčí války. Postihuje léta od potopy světa do roku 1310, přičemž ke konci století autor čerpal kromě dalších pramenů i z vlastní paměti.

Stejně jako Kosmova není Dalimilova kronika v počátcích soustavně datována, a proto je v katalogu řazena striktně dle strany, na které začíná excerpovaný záznam. Při citování nebylo zachováváno členění do veršů.

1.2.4 Zbraslavská kronika

Latinsky psanou *Zbraslavskou kroniku* (*Chronicon Aulae Regiae*) začal opat Ota tvořit jako dílo oslavující zakladatele kláštera Václava II. nedlouho po jeho smrti (21. 6. 1305).[9] Otovu práci, která však ještě nedospěla k panovníkově korunovaci, převzal spolu s opatskou berlou po svém zesnulém předchůdci roku 1314 Petr Žitavský. Opat Petr se brzy potom, co kroniku provedl životem Václava II., v zaznamenávání událostí přiblížil současnosti, ve které mu jeho postavení poskytovalo potřebný přehled o vysokých státních záležitostech. V jejich duchu se odvíjí i text kroniky: s nepřehlédnutelnými sympatiemi ke královně Elišce a s přirozenou důkladností v uvádění událostí vztahujících se k samotnému klášteru. Petrovy zápisy končí únorem 1338 – pravděpodobně nedlouho předtím, než zemřel.

Zbraslavská kronika ve svém podrobném podání dějin nečiní mnoho tematických odboček, stává se tedy zdrojem námětů pro *narace* téměř výlučně v případech rozvitých konfliktů urozených osob, zázraků a drastických projevů pohrom (neúrody, hladu, moru).

1.2.5 Piccolomini

Historie česká (*Historia Bohemica*) Enea Silvia Piccolominiho, později papeže Pia II., je jediným pramenem z výběru, který vznikl mimo české území.[10] Do pojetí našich dějin se

[9] Uvádím dle: FIALA, Zdeněk. O Kronice zbraslavské a jejích autorech. In *Zbraslavská kronika : Chronicon Aulae Regiae*. Vyd. 2., opr. Praha : Svoboda, 1976, s. 5–19.

[10] Informace čerpám z rozsáhlé studie Františka Šmahela, předcházející bilingvnímu vydání Silviovy historie: ŠMAHEL, František. Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká. In SILVIO, Enea. *Historia Bohemica – Historie česká*. Praha : KLP-Koniasch Latin Press : Ústav pro klasická studia AV ČR : Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě, 1998, s. XIII–XCVII.

Silviem vstupuje kromě zásadového odmítání „českého kacířství“ i určitá míra nadhledu, beroucí v potaz České země jako extrémně problematické království uprostřed Evropy 15. století. Známé a úsměvné je Silviovo rozčarování nad domýšlivostí Čechů, kteří svůj původ v kronikách jsou schopni odvozovat už od potopy světa a stavění Babylonské věže, když i velkolepí Římané hledají své kořeny u Trójanů. *Historie česká* přesto uvádí bájné počátky – Libuši, Přemysla i později Strabu nebo úkladného vraha Durynka. Těžištěm práce, končící korunovací Jiřího z Poděbrad, jsou však pochopitelně události Silviově době blízké – materiál pro ně získal během svého pobytu na císařském dvoře (od roku 1442), kde zastával pozici sekretáře a arbitra elegantní stylistiky v souladu s humanistickými ideály své doby. Císařská kancelář Fridricha III. si od svých předchůdců, Zikmunda Lucemburského a krátce panujícího Albrechta Habsburského, zachovala většinu velkých jmen. Silvio tak zde přišel do styku kromě jiných i s Kašparem Šlikem, který se na dvůr dostal už roku 1433 a stanul v čele kanceláře jako vůbec první laik, a pak také s dalším českým diplomatem – Prokopem z Rabštejna, později plně oddaným Jiřímu z Poděbrad. Přes Prokopa se setkal i s Janem z Rabštejna, nadějným literátem, který už za svých studií začal sbírat Silviovy spisy. Všichni tito vážení šlechtici a schopní diplomaté mohli poskytnout *Historii české* svůj osobní vhled do zmatečných událostí posledních čtyřiceti let Českého království. Kromě toho čerpal Silvio z vlastních zkušeností (ačkoli Čechy navštívil pouze jedenkrát, roku 1451) a v neposlední řadě nacházel potřebné v podkladových dokumentech pro vzdálenou minulost, které mu opatřil Jan Papoušek ze Soběslavi (patřící za času Silviova sekretářství také k císařskému dvoru). *Historie česká* se stala velice oblíbeným a nespočetněkrát přetiskovaným zdrojem informací o „exotickém“ království, o němž do západní Evropy 15. století proudila jedna neuvěřitelná zpráva za druhou. K její popularitě jistě přispěl i fakt, že jen půl roku po jejím vydání v roce 1458 se Enea Silvio stal papežem Piem II.

Silvio své vyprávění sice řadí chronolgicky, ale soudržným prvkem zde není tolik systematická datace jako síla vládnoucích osob a později přelévání moci mezi jednotlivými skupinami názorově roztříštěných Čech. Lístky excerpované do katalogu proto stejně jako u předchozích dvou případů neuvádí rok události.

Kapitola 2

Narace

Těžištěm této práce není hledání definice *narace* v obecném literárně-teoretickém diskursu. Zvolený termín představuje výsledek nutnosti pracovat s jistými typickými texty v *Kronice české* odděleně od zbytku díla, ovšem právě a jen v něm: *narace* je zde proto chápána jako protiklad k *analistickému záznamu*, jak jej známe např. ze *Starých letopisů českých* nebo některých částí *Druhého pokračování Kosmovy kroniky*. Nalezneme pro ni styčné body především na poli rétoriky, a to v *narrativu*.

Protože v současné době není k dispozici adekvátně obsáhlá práce v českém jazyce, budu v následující podkapitole a v návaznosti na ni užívat smíšeně pojmů ustálených jak v anglickém, tak v německém prostředí. Ve výsledku se vlastně jedná pouze o nejasný termín *vyprávění*, kterým je v českém literárně-teoretickém úzu překládán anglický *narrative* (vedle počeštěného tvaru *narativ*).[1] Od tohoto užití je však nutné odstoupit, neboť hledání *narativu*, tak jak se oddělilo od studia rétoriky v 18. století, se zaměřuje na jeho jednotlivé složky mimo jiné pohledem znalým románu a zobecňuje jej na úrovních, které nejsou pro tuto práci funkční. Pokud se týče Hájkova díla, nejlépe snahu vztáhnout *naraci* k terminologii *narativu* charakterizují slova George M. Wilsona v Oxfordském příručním slovníku estetiky:

[1] Bez dalšího osvětlení se *narace* jako synonymum vyprávění vyskytuje v *Encyklopedickém slovníku češtiny*. Praha : NLN, 2002, s. 541–542. K tomuto užití se zde vykládaný pojem nevztahuje.

> *Although a lot of studies of narrative and narrative discourse are subtle and complex, the basic concept of ‚narration' has been and continues to be a source of abundant puzzlement.*[2]

Budu-li užívat pojem *vyprávění* nebo *narativ*, ať už v kontextu překladu německé[3] či anglické tradice, budu se striktně držet jeho významu v rámci rétoriky, kde svým způsobem, jak uvidíme níže, představuje realizaci *narratia*. Abychom *narratio* a jeho vztah k *naraci* mohli přiblížit, a tak *Kroniku českou* začít chápat v kontextu písemnictví 16. století a vývoje análů, kronik a historií, bude potřeba se v krátkosti nad rétorikou pozastavit.

Druhá kapitola tedy nalezne styčné body s klasickými rétorickými pojmy, bude se zabývat zmíněnou opozicí analistického a naračního typu a zastaví se i u typologie *narace* a jejího provázání s okolními zápisy.

2.1 Narratio a narativ v klasické rétorice

Následující výklad se zakládá na informacích z příruček: *Silva rhetoricae* dr. Gideona Burtona[4]; *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* prof. Gerta Uedinga[5] a *Rétoriky a řečové kultury* dr. Jiřího Krause[6]. Poslední jmenovaná má však přehledový charakter a *narratio* zde není rozebráno v potřebné hloubce, slouží proto pouze jako zdroj základního dělení, případně českého pojmosloví pro překlad předchozích.

2.1.1 Definice a charakter výuky

Řečnické vystoupení, jehož náplní je monologická argumentace, má v klasické rétorice tradičně šest částí:

[2] WILSON, George M. Narrative. In *The Oxford Handbook Of Aesthetics*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 397.

[3] Zde je užíván termín *die Erzählung*, srov.: UEDING, Gert. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 2: Bie – Eul. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1994. Erzählung, abs. 1432–1438 (dále citováno jako Ueding, 1994).

[4] *Silva rhetoricae* [online]. Utah: Brigham Young University, last updated on 26 February 2007 [cit. 2011-07-20]. Dostupný z WWW: <http://rhetoric.byu.edu/>.

[5] Ueding, 1994. Také UEDING, Gert. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 6: Must – Pop. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2003. Narratio, abs. 98–106 (dále citováno jako Ueding, 2003).

[6] KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. 184 s. ISBN 80-246-0898-7.

- *exordium* (úvod, vymezení téma řeči);
- *narratio* (vylíčení tématu, podání relevantních informací);
- *partitio* (rozvržení tématu);
- *confirmatio* (jádro argumentace, zdůvodnění řečníkova stanoviska);
- *refutatio* (vyvrácení argumentace protistrany);
- *peroratio* (závěr, shrnutí tématu, apel na auditorium).[7]

Narratio je sumou věcí, které se staly, líčením a obecně vysvětlením povahy problému. Quintilianus ještě připojuje, že *narratio* je následováno *propositiem*, jistým druhem shrnutí probíraných otázek nebo formulací předmětu sporu.[8]

Arrangement of a Classical Oration

1.	Introduction	*exordium*	*prooimion*
2.	Statement of Facts	*narratio*	*diegesis*
3.	Division	*partitio*	
4.	Proof	*confirmatio*	*pistis*
5.	Refutation	*refutatio*	
6.	Conclusion	*peroratio*	*epilogos*

Obrázek 2.1: Stavba řečnického vystoupení

Narratio se realizuje *narativem*, což je jedna z forem *progymnasmat*, tj. jedna ze základních 14 rétorických cvičení, připravujících studenty rétoriky na tvorbu a přednesení řečnického vystoupení.[9] *Narativ*, vyprávění, (*telling narratives*, doslova „vyprávění narativu“) bylo podle Quintiliana jedním z prvních cvičení ve výuce rétoriky. Zahrnovalo převypravování od konce

[7] Kraus dále zmiňuje *praesumptio* (anticipaci argumentů protistrany) jako sedmou část uváděnou některými antickými autory. *Tamtéž*, s. 75.

[8] *Silva rhetoricae* [online]. Utah: Brigham Young University, last updated on 26 February 2007 [cit. 2011-07-20]. Narratio: The Statement of Facts. Dostupný z WWW: <http://rhetoric.byu.edu/Canons/Arrangement/Narratio.htm>.

[9] *Tamtéž*. [cit. 2011-07-20]. Progymnasmata. Dostupný z WWW: <http://rhetoric.byu.edu/Pedagogy/Progymnasmata/Progymnasmata.htm>.

po začátek, popřípadě k počátku či ke konci z prostřed příběhu. Z poskytování počátečních zkušeností ve vyjadřování se vyprávěcí cvičení (vyprávění) stala studentům základním kamenem následujících progymnasmatických cvičení (která vyžadovala schopnost shrnovat, odbočovat, nebo vyprávět různými způsoby) a principiálně také základem části *narratio* kompletního řečnického vystoupení. Studenti měli vzít reálný či fiktivní námět/příběh (*story*) a převyprávět jej svými vlastními slovy s ohledem na to, aby jejich verze věrně zachovávala:

- kdo,
- co,
- kdy,
- kde,
- jak,
- proč.[10]

2.1.2 Vlastnosti a druhy narratia[11]

Původně *narratio* sloužilo jako vysvětlení podstaty vedené soudní řeči, mělo přesvědčit soudce o platnosti příslušného argumentu tím, že vytvářelo základ pro další zdůvodňování, bylo objasněním událých či *jako kdyby* událých věcí. Orátor (který v klasické rétorice splýval s narátorem) jej však nezakládal na podstatě správnosti či skutečnosti, ale na *věrohodnosti* a *pravděpodobnosti* jako prvcích rétorické strategie nezbytných pro sugestivní působení řeči. Odtud také pocházejí ony hlavní vlastnosti *narratia*: *narratio brevis*, *perspicua*, *aperta*, *dilucida*, *probabilis*, tedy výrazová krátkost, přesnost, jasnost, zřetelnost a pravděpodobnost. Vyprávěný text (*narativ*) tak ovlivňoval moment rozhodnutí, byl persvazivní složkou řečnického vystoupení, jako základ důvěryhodnosti argumentu však neexistoval osamoceně.

[10] Tamtéž. [cit. 2011-07-20]. Narrative. Dostupný z WWW: <http://rhetoric.byu.edu/Pedagogy/Progymnasmata/Narration.htm>.

[11] Jedná se o výtah informací z hesel *Narratio* a *Erzählung Historického slovníku rétoriky* (Ueding, 1994 a 2003).

Narratio bylo římskými klasiky děleno na tři druhy: sám případ soudu (*ipsa causa*), události ve vztahu s případem a fiktivní vyprávění (*ficta narratio*). Poslednímu byla věnována obzvláštní pozornost. Ačkoli jej Auctor ad Herennium ani Cicero nepovažují za hodna soudní řeči, Quintilianus jeho užití doporučuje, neboť díky němu je orátorovi umožněno soudce rozptýlit a podnítit. První dva pak fiktivní vyprávění dále dělí na popis osoby (*Figurendarstellung/Personalerzählung*) a popis události (*Ereignis /Tatdarstellung/Negotialerzählung*), z nichž druhý, který nás zajímá, je realizován jako:

- *fabula* – neobsahuje pravděpodobné ani pravdivé věci,
- *historia* – odpovídá věci, která se udála, ale dávno před naší dobou,
- *argumentum* – je sice fiktivní událostí, ale je možné, aby se stala.

Otud se tedy postupně vyvíjel konkrétní zájem o vyprávěnou historiografii, která byla již od antiky považována za orátorův zvláštní úkol. Rétorickou teorii *historia* rozvíjí už Cicero ve svém díle *De oratore*[12].

2.1.3 Shrnutí

Tento krátký přehled jen důležitějších a relevantních momentů v teorii řečnického vystoupení by nám měl umožnit vztahy *narace* k rétorice v následujících kapitolách sledovat a v závěru práce porovnat. Pokusila jsem se shrnout pouze obecně ustálená pravidla, neboť ohledně vzdělání Václava Hájka z Libočan, jak bylo dříve řečeno, přináší dnešní studium historie jen velmi nejasný obraz, a tak není možno určit autorova konkrétní východiska. Přes toto torzo výkladu a nejistotu ohledně Hájkovy erudice se však při pohledu na řadu excerpovaných *narací* a jejich okolí v textu vnucuje představa komplexního záměru, který kroniku formoval a který právě *narací* využíval jako podpory vyznění a smyslu zobrazované minulosti. V čem tento dojem tkví, je současně odpovědí na otázku po výlučném charakteru a typické formě *narace*, které nyní můžeme patřičně uvést.

[12]CICERO, Marcus Tullius. *O řečníku.* Přel. Václav Prach. Praha : Bohuslav Hendrich, 1940. 125 s. Výbor.

2.2 Vymezení narace

Narace v Hájkově *Kronice české* je obsahově uceleným a graficky odděleným záznamem, popřípadě alespoň vlastním odstavcem (kde se však častěji setkáme s přesahy). Vedle formálního úvodu a ve většině případů i zápletky nepostrádá závěr, což ji odlišuje od rozličných znamení a zázraků informativního charakteru. *Narace* je přesahuje svou volností – pokud bychom z ní vyňali vše, co ji umisťuje v čase, místě a konkretizuje osoby (nikoliv role aktérů), stále by představovala akceptovatelný příběh bez škody na základní logice. Zároveň zaujímá i specifickou exkluzivností, obsahovým zaujetím pro neobyčejná, případně morálně naučná a inspirující témata. Hlavním principem *narace* je kauzalita, přičemž obsahově je většinou nezávislá na vývoji „velkých dějin".

Na úrovni kroniky *naraci* odlišuji od *analistického záznamu*, který ve shodě s Kolárem[13] uvažuji jako základní stavební jednotku textu, charakterizovanou určitou latentní epičností, kterou však nelze v kontextu žánru považovat za prvek autorské specifičnosti. Hlavní rozdíl spatřuji v prosté informativnosti *analistického záznamu*, jehož místo v celkovém vyznění kroniky je vpodstatě zanedbatelné. Obsah *narace* se narozdíl od něj proměňuje s plynutím textu a, jak si ukážeme v oddíle 3.2.2, podporuje tak atmosféru jednotlivých období. V drtivé většině případů je uvozována ustáleným spojením ve smyslu „času/dne jednoho", „času podzimního", popřípadě přesným časovým údajem („v neděli, první den října měsíce"), za kterým následuje neurčité zájmeno „nějaký", nebo číslovka „jeden", udání povolání či role aktéra příběhu a případně i jeho jméno, následované místem, kde k příhodě došlo. V některých *naracích* místo osobě předchází, a to zřejmě pokud např. zmiňované město požívá větší úcty, nebo jedná-li se o konkrétní místo v neurčitém čase. Takové uvozování *narací* na jednu stranu je dodržením struktury jednotlivých záznamů (první v roce je započat udáním léta páně, následující pro Hájka osobitě variují „roku toho"[14]), na stranu druhou téměř výlučně signalizuje, že následující text bude samostatným syžetem.

[13] Kolár, 1999, s. 188.
[14] Více k tomu Kolár, 1981a, s. 17.

Vedle tohoto formálního typu *narace* rozlišuji ještě druhý, který je specifikován ústřední postavou hrající důležitou roli v celých dějinách. Právě tento typ *narací* častěji přesahuje rámec jednoho odstavce, či je vnořen do širšího výkladu (např. bitvy). Příběh vzniká až právě okolo akcentované postavy, nejčastěji tedy známé již z dřívějška, která uvádí dění do pohybu, a důraz se přesouvá na místo a okolnosti, do kterých se dostává.[15] Pro představu uveďme typické zástupce:

- Strachkvas,
- Gebhard,
- Karel IV.,
- Václav IV.,
- Žižka,
- Jiří z Poděbrad,
- Táboři[16],
- Rokycana,
- Turci.

Důsledné uvádění *narací* do kontextu místa, času a osoby není v tradici písemnictví sice ničím novým, prozrazuje však, jak byly tyto úseky kroniky svým autorem vnímány. S takovým strukturováním příběhu se setkáváme především u středověkých *miracul*, *mirabilií*, *exempel* ap. Jedná se o snahu doložit původnost a pravdivost sdělení zázrakové literatury, v 16. století se projevující i v letákové produkci.[17] Vyvstávají tak před námi *narace* jednak

[15] Např. Katalog: 163.

[16] Role mohou nabývat i takto vyhraněné skupiny, neboť pro ně platí stejná charakterizační funkce, stejná tvorba stereotypu/mýtu.

[17] Hlouběji se např. otázkou různých forem dokazování důvěryhodnosti zabývá na případu revenantů Jean-Claude Schmitt. SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti : živí a mrtví ve středověké společnosti*. Praha : Argo, 2002. 276 s. ISBN 80-7203-455-3.

budující okolo častěji vystupujících postav určitý mýtus (k tomu 3.2.1) a jednak takové, pro něž je cítěna potřeba dokladovat autentičnost.[18]

Kromě specifických úvodů charakterizuje *naraci* na pomezí formální a obsahové stránky také její závěr, a to jednoduše svou přítomností. Zločinec bývá potrestán, sporné místo oploceno, král učiní právu zadost a prostí lidé jsou vyléčeni. Oproti tomu stojí několik typů *analistických záznamů*, které sice obsahovými prvky *naracím* blízké jsou, formálně však zůstávají pouhým oznámením, popisem události:

- pověsti z počátků národa – substituují záznamy historických událostí,
- znamení – kroupy[19], ocasaté hvězdy[20], silné větry[21], úkazy ap.,
- zápisy historických událostí s barvitým líčením děje,[22]
- záznamy o zázračných místech svaté moci.[23]

Kauzalita *narací* totiž vzniká jakýmsi kombinováním událostí (činu, který je stíhán následky), u kterých se pojítkem stává zásah spravedlnosti, více či méně artikulované jako božské.[24] Ne všechny příběhy, přestože je jich většina, obsahují téma trestu, ovšem i tam, kde je text orientován jako pozitivní motivace, dochází k určitému kulminačnímu bodu realizovanému například náležitým splněním zkoušky (zbožností, spravedlivostí, skromností)[25] vyplývající ze samé situace.

2.3 Obsahová charakteristika narací

Pohlédneme-li pod vnější formální náležitosti, které *narace* spojují, naskytne se nám několik typů uspořádání syžetu, které se Hájek zřejmě snažil dodržet. Jako při každém třídění není

[18] Vzpomeňme *narratio* a jeho důvěryhodnost.
[19] Hájek, 1819, s. 400r.
[20] Hájek, 1819, s. 433v.
[21] Katalog: 77.
[22] Např. Katalog: 143, kde se nejedná o naraci (stejné loupeže, jen nevztažené k už použitému motivu, se dějí v té části kroniky často), ale o využití tématu pro charakterizaci nového panovníka. Zápis je stejně detailní jako např. vyhoření Slaného (Katalog: 130).
[23] Absentují-li zápletku, např. Katalog: 108.
[24] Tj. vykonané králem, prostředníkem boží vůle na zemi, nebo zázrakem, úrazem/nemocí, zlým osudem.
[25] Katalog: 196, 44, 34.

samozřejmě možné rozdělit veškeré *narace* do příslušných kategorií, narazíme však na několik výrazných vzorů, které je případné představit.

2.3.1 Hřích a trest

Mezi nejčastější principy pořádání událostí se jistě řadí již zmiňovaný trest. Obsahuje určitý latentní morální apel či motivační příklad. Není-li hříšník v kronice potrestán, můžeme dokonce s určitostí tvrdit, že se jedná o příznakovou *naraci*, u níž je buď hlavním smyslem jiný účel[26], nebo je pravděpodobně přejata z jiného pramene, jehož forma se projevila dominantněji.

Zvláštími případy jsou zprávy o bludařích, kteří balamutí lid. Buď jsou postavami přicházejícími z ciziny, nebo jsou za hranice země přímo situováni. K jejich trestu dochází většinou nepřímo (např. vyhnáním) a akcentovány jsou především různé praktiky, které přinášejí a ve které prostí, nevědomí lidé uvěří.

Narace končící trestem hříšného také ve třech případech[27] eskaluje do podoby až dramatického soudního pátrání, přičemž v posledním z nich se setkáváme s explicitním deduktivním hledáním viníka. Je patrné, že náměty Hájek přebíral ze zemských desek, nicméně osobité zpracování jejich suchého chronologického podání je ideální ukázkou vypravěčského nadání.

Ráda bych ještě zmínila specifický osud polského krále Boleslava[28], podobající se v jedné ze svých variant velice smrti královny Jezábel a představující určitý typ „precedentního“ božího zásahu vůči těžkým hříšníkům, kterého se v kronice dostane hrstce nehodných. Hájek uvede oba možné konce po králově zmizení z uherského dvora: dobrý, ve kterém se oddává do smrti pokání v klášteře, a zlý, za kterého se pod ním při lovu vzbouří kůň, král spadne a je sežrán psy. Spása nabídnutá jako možnost touto cestou vrahu krakovského biskupa není ledajaká – nedostane se jí nikomu ze zbylých postav postižených bídnou smrtí – sežráním myšmi, nebo roztrháním na kusy hromem.[29] Náhlé smrti ve strohých *naracích*, omezujících

[26] Např. v *naracích* o Václavu IV., jehož morální rozkolísanost se staví jako primární důvod zařazení textu a funguje tak coby charakteristika panovníka v porovnání s předchozími (a především Karlem IV.).
[27] Katalog: 78, 103, 124.
[28] Katalog: 55.
[29] Např. Katalog: 9, 11, 55, 164.

se převážně jen na základní atributy (místo, osobu, čas, provinění a trest), postihují velké hříšníky bez výběru jako nesmlouvavý projev boží msty. Polský král z takového osudu částečně vyvázne právě pro své poselství boží moci na zemi. Jeho „hlava pomazaná“ tak v tvořené historii dostává šanci „přemoci“ i vraždu „*dobreho a Ctnostneho y Swateho Muže Staniſlawa*“.[30] Pro tento čin je naň však v předchozím zápise uvalena klatba, papež dokonce z jeho hlavy sejme korunu a zakáže všem bývalému králi projevovat úctu a poslušnost. Pro nebezpečí na životě, o který mu usilují někteří polští šlechtici, se uchýlí právě k uherskému králi, kde jej stíhá následující převypravovaný konec. Malá šance, kterou dostává zohledněním i pozitivní verze příběhu, paradoxně naplňuje pravidla logiky – Boleslav je stále minulým, zhřešivším, ale králem a boží milost je nekonečná... Hájek však čtenáře nenechá na pochybách, marginálie jasně říká: „*Krále Polſkého Pſy ſniedli.*“[31]

2.3.2 Panovník

Je kategorií téměř plně splývající s druhým formálním typem *narace* (okolo důležité postavy). Dle způsobu stavby textu je vhodné sem řadit i *narace* o žijících svatých, jako jsou peripetie působení sv. Vojtěcha v Českých zemích a např. mučednická smrt šesti polských poustevníků.[32] Specifickou realizací jsou texty o vládě císaře Karla IV., vykazující velkou míru přejetí ze svého původního pramene (*Vita Caroli*) – styl zápisu se proměňuje do té míry, že ruší tradiční uspořádání odstavců, které jsou v *Kronice české* obyčejně hlavní výpovědní jednotkou.[33] Dosah změny, která se s kronikou stává za vlády Karla IV. a do jisté míry znemožňuje rozlišování *narací* od zbytku textu, je natolik ojedinělý a zároveň precedentní pro dílčí nejednotnosti ve formě díla, že by zasluhoval pozornost v samostatné studii. Považuji ho za klíč k poznání Hájkova nakládání s autoritativními prameny.

[30] Hájek, 1819, s. 145r.
[31] Hájek, 1819, s. 145r.
[32] Katalog: 34.
[33] Kolár, 1981a, s. 15.

2.3.3 Zakládací narace

Patří ke složce díla tradičně vykládané jako podpora stavů, neboť se ve velké míře jedná o jistou varietu etymologizování, ovšem na úrovni tradic rodů – Hájek strategicky spojuje lokální historie se šlechtickými sídly, nebo osvětluje původ rodového jména (výjimečným příkladem budiž původ Krabiců z Vajtmile[34]).

Spadá sem také několik *narací* zasazujících stávající každodenní pravidla do původních událostí, od kterých se jejich dodržování ustálilo.[35] Zajímavou hříčkou je provázání dvou jinak nesouvislých záznamů zmínkou „kusých koní“. O toskánské kněžně Matyldě[36] jsme mluvili již na začátku práce. Vedle nepokrytě zábavné funkce *narace* však na konci narážíme na zavedení tohoto sousloví, abychom o 369 let později pochopili zřejmě přejatý příběh o útoku na míšeňského knížete při jeho cestě domů.[37] Na tomto druhém zápisu není mimo onoho osočení vlastně nic zvláštního – jedná se o prostý záznam přepadení, vnitrozemského politického pnutí a možná zkrocení příliš namyšlených šlechticů. Co však nelze opomenout, je několikanásobné uvedení tahu „na kusé koně“, které zřejmě ani Hájkovi nebylo zcela průhledné.

Domnívám se, že v příběhu toskánské kněžny nalezl možnou původní motivaci k pozdější příhodě v českém pohraničí, a tak čtenáři jednoduše usnadnil interpretaci. Mohl si to mimo jiné dovolit také proto, že nepokojní šlechtici mluví o *německých* kusých koních. Spojuje se zde tedy celkem zajímavě původní švábský kníže s míšeňským a jejich původ je pro funkčnost abstrakce posuzován ve vyšším celku.

2.3.4 Židé

Stejně jako Táboři nebo Turci, popřípadě ne tak silně vyhranění Němci, jsou židé vracejícím se motivem, který je jednotlivými *naracemi* charakterizován. Vyčlenění si zasluhují proto, že zde Hájek přejímá dlouhodobý stereotyp, s nímž jsou zobrazováni již od prvních zmínek v kro-

[34] Katalog: 53.
[35] Katalog: 10, 52, 119, 128, 153, 154.
[36] Katalog: 48.
[37] Katalog: 158.

nice a prakticky nenacházejí pozitiviního komentáře. Jejich vnímání nevybočuje z tradičních xenofobních představ o užívání krve nemluvňat, úkladného trávení křesťanů a vyvolávání moru. Některé texty s židovskou tematikou přesto, že výrazněji nevykazují epické zpracování, automaticky navazují na tradici, neboť jejich obsahová složka již sama zastupuje potřebnou aluzi. Ne všechny záznamy o židech tedy nesou prvky *narace*,[38] všechny jsou však vyprávěny v totožném duchu. Vychází to pravděpodobně z nedůsledného přebírání látek jiných pramenů, kde je šířeji zpracovaný motiv židovské zrady běžný, a tak Hájek zřejmě nepociťoval potřebu svůj zdroj výrazněji upravovat.

Má úvaha je jen nastíněním problematiky. Hlubší zkoumání této otázky by však vedlo k nutnosti probírat vcelku recepci židovské tematiky, a to v šíři alespoň české historiografie. Hájkovo zpracování látky není podle mého soudu v tomto směru ničím výjimečným.[39]

2.3.5 Zjevení a zázraky

Zázraky uzdravení nemocných, zachování svatých předmětů před pohromami, šťastných úniků nespravedlivě uvězněných, jejich projevy na se svatými spojených místech, nebo naopak jejich síla bránící bezbožníkům dosažení spásy: ty všechny jsou tradičním tématem středověkého i novověkého písemnictví. V Hájkově podání se vyskytují jak ve formě *narací*, tak čistě *analistických záznamů*. Narativní záznamy jsou svým způsobem protiváhou oněch zápisů o hříšných postihovaných tresty, neboť z velké části představují pozitivní motivaci k bohabojnému chování, které dochází odměn. Spojují se někdy se zjeveními svatých, kteří buď pomáhají vyvoleným k dosažení požehnání, nebo je nabádají k učinění dobrých skutků. Tyto převážně znamenají založení kostelů a klášterů, přičemž svatý přicházívá k (urozené) postavě zpravidla ve spánku.[40]

[38] Do katalogu byly zahrnuty jen texty *naracím* co nejbližší.

[39] Velice zaujatým a ne příliš přesným, přesto však obsáhlým soupisem těchto záznamů se zabývá Zdeněk V. David ve svém článku Židé v Kronice české Václava Hájka z Libočan. *Folia Historica Bohemica*. 1993, č. 16, s. 53–69.

[40] Snění spojené se zjevením svatého je přirozeným bodem v průběhu zpodobňování komunikace s oním světem, jak se vyvíjela snad od počátku lidské společnosti a zvláště jak v evropském kontextu vyvrcholila zrodem očistce během 12. století. Dovolím si k otázce opět odkázat na zmiňované *Revenanty* Jean-Claude Schmitta.

2.3.6 Zábavné narace a ohromující divy

Jednoznačným příkladem zábavných *narací* může být opět toskánská kněžna Matylda, přejatá z Kosmovy kroniky. Jak bylo řečeno, objevuje se v textu v záznamech před *narací* jako vlivná přímluvkyně za biskupa Gebharta v jeho nepříliš úctyhodném sporu před papežskou stolicí. Místo důkazu ocituji postupně, co o Matyldě říkají Kosmas, Hájek a Dalimil:

> *Ale poněvadž se mi naskytla zmínka o Matyldě, povím o jedné věci, kterou ta žena po mužsku vedla, jen stručně, abych čtenáře neomrzel.*[41]

> *O té Machyldie nechť maličko nietco oznamijm/ w kratkych ſlowijch/ abych čtucymu teſknoſti nevčinil.*[42]

> *Co se v kronice dál píše o té králce, je klep spíše, který málo líbí se mi a vztah nemá k naší zemi. Proto vypouštím ten zbytek, abych nedočkal se výtek.*[43]

Kromě Matyldy však pro pobavení čtenáře figurují v kronice např. i *narace* anekdotického rázu, spojené s Gebhartem, Václavem III., Jindřichem VII. a Jiřím z Poděbrad,[44] nebo vystupování falešných, či nepoctivých postav, z nichž alespoň za upozornění stojí příchod Artuše a jen odkázaný příběh o Tiburciovi.[45]

Narace v tematice označované za „div“ se oproti například zázrakům vyznačují důrazem právě na onu zvláštnost zobrazovaného, na nevídaný prvek vyprávění, který má čtenáře vedle pobavení spíše ohromit. Jsou ze své podstaty texty na rozhraní analistického záznamu a výrazněji koncipovaného zápisu, neboť jejich látce často postačuje samotný moment překvapení, který následně není potřeba rozvádět do pointovaného příběhu. V takových textech se setkáme s obřími hlavami, nevyhasínajícími ohni, velkými nálezy stříbra a ukrytých pokladů,

[41] *Kosmova Kronika česká*. Vyd. 7. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 113.
[42] Hájek, 1819, s. 133r.
[43] *Kronika tak řečeného Dalimila*. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 92.
[44] Katalog: 46, 95, 97, 163.
[45] Katalog: 91, 111, 112; 160 a 115.

meteority, nevysvětlitelnými projevy přírody, ale i se zajímavou zmínkou zřejmě o Golemovi.[46]

2.4 Postavení narace v rámci textu

2.4.1 Rozvrstvení v kronice a charakter jednotlivých období

Přirozeným dojmem, který získá čtenář *Kroniky české*, je dělení vývoje dějin představovaných Hájkovým prizmatem na několik úseků, které se odlišují jednak způsobem podání, jednak i vyzněním (interpretací) jejich obsahu (a to i jistou měrou nad rámec samotného charakteru zobrazovaných událostí, tj. záměrně). Kolár rozděluje text odhadem do tří období: poč. – r. 1000, r. 1000–1350, r. 1350–1527[47]; následně z tohoto třídění vyvozuje nejčetnější zastoupení „uzavřených epických syžetů“ v prostředním z nich. V tom se však rozchází se zde rozvíjeným pojetím *narace*, neboť jeho závěr je stavěn na základě jejich identifikování předně s „výpravnými vsuvkami“, za jejichž vzorek si před sebe bere samostatný otisk mimo jiné výňatků z Hájkovy kroniky, který vyšel roku 1580.[48] O třetím období tedy praví, že „*vykazuje z hlediska izolovaných epických celků nové rysy,*“ a pokračuje: „*S vypravěčsky uzavřenými vložkami se tu setkáváme kromě epizod z historie jiných národů ve velmi omezené míře, zato však se hojně uplatňují vypravěčské postupy ve zpracování jednotlivých událostí z poměrně nedávné historie – ne ovšem už v podobě příběhů s uzavřeným epickým syžetem, ale tak, že se analistické záznamy o rozmanitých událostech prezentují se stylistickou výbavou a v koncepci uplatňované dřív ve vypravěčských vložkách.*“[49]

Porovnáme-li tuto charakteristiku s katalogovými lístky 116–180, o kterých je zde vpostatě řeč, musíme s ní na jednu stranu souhlasit a na druhou nikoliv. Popisované období, a to především v době nejtužších husitských rozbrojů, totiž vskutku rozvíjí analistické záznamy do podrobných, barvitých podob, které se hůře od samotných *narací* rozlišují, přesto se

[46] Katalog: 40.
[47] Kolár, 1999, s. 188–189.
[48] *Historie rozličné o divných a mnohých věcech a příhodách lidských, dobrých i zlých, kteréž jsou z kronik a z jiných kněh vybrané a teď tuto vytištěné.* Praha : Burian Valda, 1580.
[49] Kolár, 1999, s. 189.

však domnívám, že se mezi takovými zápisy najde mnoho hledaným *naracím* odpovídajících. Nutno dodat, že bez analýzy zastoupení *narací* v textu kroniky by se představa jejich největší frekvence zhruba v prostředku díla zdála naprosto přijatelná. Až s poněkud suchými čísly vychází najevo, že jejich četnost od poloviny 14. století výrazně narůstá (a po sto letech opět klesá). K doložení tohoto tvrzení (které se samozřejmě týká *narace*, nikoli Kolárem vymezovaných „epických syžetů“, se kterými se tedy od tohoto bodu zde hledaný pojem rozchází) odkazuji na níže uvedenou tabulku (Obrázek 2.1). Zprvu snad nepřehledné znázornění četnosti *narací* v kronice po chvíli vyjeví lépe než procentuální poměr koncepci Hájkových dějin. Jejich obraz posouvají dva faktory – jednak prvek subjektivity, se kterou byly *narace* do katalogu excerpovány (jsem si jista, že za nutnosti zvažování textů jednotlivě případ od případu se nalezne mezi několika čtenáři i několik výsledných množin), jednak projev už zmiňovaného pramene, životopisu Karla IV., který Hájkovu kroniku literárně převyšuje, a tak svou dominancí deformuje působení daného období i jednotlivých textů majících k římskému císaři vztah. Přesto jsou však rozdíly v plynutí díla dostatečně výrazné, abychom z nich mohli dovozovat zmiňované proměny vyznění částí kroniky.

Vedle jasného strukturování textu dle vlády českých panovníků[50] nalézám v *Kronice české* na základě nejen formální, ale i obsahové stránky díla 4 období:

- cca do roku 1330,[51]
- od prvních zmínek po smrt Karla IV. (1378),[52]
- během husitských válek (tzn. pro účely práce 1379 – 1470),[53]
- od smrti Jiřího z Poděbrad do nástupu Ferdinanda Habsburského (1471–1527);[54]

V prvním z nich odlišnost *narací* nejvíce vyniká, neboť analistické záznamy zde postrádají širší zpracování. To nelze říci o následujících dvou, ve kterých se shodně projevuje snaha

[50] Kolár, 1981a, s. 17.
[51] Katalog: 1–103.
[52] Katalog: 104–136.
[53] Katalog: 137–166.
[54] Katalog: 167–180.

676	922	**1001**	1066	1100	**1256**	1308	**1349**	**1368**	1417	**1445**	**1498**
728	**938**	**1001**	1067	1124	**1256**	1318	1351	**1371**	1420	**1445**	1499
749	**938**	1004	1069	1136	1262	1321	1353	**1371**	1421	1447	1517
759	952	1005	1070	1137	1265	1330	1356	**1371**	1422	1461	**1519**
785	966	1009	1077	1144	1271	1335	**1359**	1372	**1423**	1463	**1519**
790	970	1011	1078	1161	1282	**1336**	**1359**	1377	**1423**	1465	
818	971	1045	**1081**	1179	**1283**	**1336**	1360	1378	1424	1470	
842	972	1048	**1081**	1187	**1283**	1337	1361	1383	**1425**	1475	
845	978	1050	1085	1201	1286	1345	1364	1391	**1425**	1477	
869	980	1053	1091	1213	1296	**1348**	**1366**	**1393**	1426	1478	
869	981	1059	**1092**	1230	1300	**1348**	**1366**	**1393**	1427	1492	
903	988	1061	**1092**	1235	1303	**1349**	**1366**	1394	1432	1496	
904	989	1064	1094	1247	1306	**1349**	**1368**	1396	1444	**1498**	
228	*67*	*63*	*28*	*147*	*50*	*41*	*19*	*28*	*27*	*53*	

Obrázek 2.2: Mapa narací v katalogu[a]

[a]Každé číslo odpovídá jedné naraci, přičemž uvádí rok, do kterého je tato situována. Tučně fomátované roky zvýrazňují narace zahrnuté do jednoho letopočtu, šedivě zbarvená pole pak udávají takové narace, které po sobě následují max. po dvou letech. Tzn. že se v textu kroniky nacházejí max. ob jeden rok. Tím je i graficky podpořeno znázornění jejich četnosti. Kurzivou vedené číslice mimo rámec tabulky udávají součet let uplynuvších v sloupci, pod kterým jsou napsány.

příběhy vytvářet prostor pro charakteristiku panovníka. V případě Karla IV. i Václava IV. se setkáváme s mnoha ukázkami zpupného chování šlechty, vyčerpávající zem. Narozdíl od Karla je však Václav zobrazován jako liknavý panovník, želící vznikajících ztrát, avšak jen zřídkakdy skutečně zasahující do politických šarvátek rozvracejících království. V době, kdy je zajat, či uniká z dosahu nebezpečných protivníků, se kronika kloní k vzoru ustálenému za „braniborského intermezza“ (cca 1278–1330)[55] na konci prvního období, kdy zem pronásledují pohromy, nedostatky a hlad (zkazky o kanibalismu se však již neopakují). Hájek se při uspořádávání nepokojných let zajímá v mnohem větší míře i o události mimo hlavní dějinnou osu kroniky – v podobě drobných, a přesto detailních popisů politicky motivovaných potyček. Čím mladší zápisy jsou, tím častěji jsou místa dění uváděna přesněji a blíže, tím menší roli hrají fantaskní prvky a vzrůstá počet *narací* soudní povahy – je patrné, že s rozrůstající se zásobou informací z akt, registrů, klášterních a lokálních kronik Hájkovi ustupuje nutnost doplňovat jinak časově nevázané události do textově slabých let, a tak do

[55]Období vpodstatě zahrnuje i vládu Václavů II. a III., za nichž se situace příliš nezměnila. Katalog: 84–103.

kroniky přinášet bizarnější náměty.[56] S vládou Jiřího z Poděbrad se však postupně začíná navracet určitý vnitrozemský klid, jenž nakonec kulminuje po jeho smrti (a zvláště po smrti Jana Rokycany) v krátké vládě jagellonského rodu a je diplomaticky ukončen korunovací Ferdinanda Habsburského.

2.4.2 Okolní zápisy a provázanost narace s textem kroniky

Oproti původnímu odhadu svázání *narací*, nebo jejich druhů, s okolními zápisy kroniky se ani po vytvoření a zaznamenání typologie těchto záznamů nepodařilo nalézt jakýkoli vzor (srov. příslušná pole v katalogu). Důvod můžeme hledat například v tom, že funkce *narací* není spojena s jejich umístěním vůči konkrétním a zřejmě nijak koncepčněji uspořádaným *analistickým záznamům*, ale se vztahy k obecnému dění na vyšších úrovních textu.

[56] Právě tuto tendenci měl zřejmě na mysli Kolár.

Kapitola 3

Zdroje a funkce

3.1 Proměna událostí: narace a její prameny

Z rozboru vybraných konfrontačních pramenů vyplývá dvojí povaha Hájkovy práce se zdrojovým materiálem (máme-li stále na mysli námi sledované úseky textu). Jako dominantnější se jeví jistá míra nedůslednosti zpracování předkládaných dokumentů, neboť jejich původní formu můžeme ve srovnání dobře pozorovat. Týká se už zmiňovaných přejatých úseků za panování Karla IV. (ilustrací budiž *narace* z lístku 106), či v podkapitole 1.2 zmiňovaných traviček z lístku 174, jim formálně podobné *narace* excerpované na lístku 176, nebo např. až na dva prvky (větu o přípovídkách svatebčanů ke svatební noci a zakomponování „kusých koní“) zcela přejatého Kosmova vyprávění o kněžně Matyldě.[1]

Naproti tomu se v kronice projevuje Hájkova autorita v takových momentech, kdy sobě blízké události nejsou v původních pramenech nijak konfrontovány. Na tomto místě bych ráda uvedla srovnání zachycení moravského knížete Svatopluka, jak se s ním setkáváme v podání Kosmově, Piccolominiho a Hájkově. Týkají se jej lístky 17, 184, 211 a 212.

Jedná se o Svatoplukovo zmizení z vřavy bitvy s císařem Arnulfem. Kosmas Svatoplukovi připisuje pouze útěk k poustevníkům, pro něž kdysi dal na odlehlém místě postavit kostel Zobor/Zábor, a zde dožití v nepoznání až do předsmrtné zpovědi. Piccolomini k této historii

[1] Katalog: 48, 190.

připojuje ještě informace o Svatoplukově synu, Arnulfově kmotřenci, který se po otcově zmizení ujal vlády, ale neprokázal se navzdory své výchově dostatečně zbožným: zakázal arcibiskupu Metodějovi vést mši do svého návratu z lovu, na kterém však meškal příliš dlouho; Metoděj mši po polednách započne a krále tím po jeho příjezdu rozlítí, pročež do chrámu vpustí smečku psů (v Hájkově podání také vjede na koni) a jen stěží se přemůže, aby kněze nenapadl. Nato je uprchnuvším Metodějem vyobcován z církve a s dalšími pohromami se moravské království hroutí.

Těžko rozhodnout, jestli podoba *narace* v *Kronice české* je výsledkem pouze Hájkova nepřesného překladu z latinského znění Silviova spisu. Kromě toho, že se na událost dívá spíše prizmatem Metoděje (Strachoty, který je viditelně onou pozitivní postavou příběhu a velice připomíná následné působení sv. Vojtěcha), také nepojmenovaného Svatoplukova syna s otcem sjednotí v naraci do osoby jednoho krále, a to mladšího z nich, kterého jmenuje Svatoboj, a přitom mešní příhodu představí boji s Arnulfem, a tím neukázněného krále vykreslí v plném světle jeho špatného charakteru.[2] Takto rozšířená manipulace s jednotlivými prvky historické události odkazuje buď k promyšlenému pořádání infromací, nebo k opravdu špatnému, nepozornému překladu, který by se však podle mého mínění projevil v kronice výrazněji i později. Srovnatelně rozsáhlé a pořádané nedorozumění, které by se vztahovalo k analistickým záznamům, jsem při svém čtení kroniky nezpozorovala, mám tedy za to, že se nejedná pouze o faktickou chybu.

Přes rozsáhlost zásahu do předchozího příběhu tento přesně demonstruje Hájkův „způsob mystifikace“. Působí to tak, že u některých látek vycítil jejich epickou potenci, kterou rozvedl, a tím tato svým způsobem neuzavřená vyprávění dokončil. Nelze si nepovšimnout, že si vybírá náměty vhodné pro takovou interpretaci (čtenáři nabízenou), kterou pak na vyšší úrovni může využít k důkazu svého vidění minulosti – k tvorbě mýtu postav a atmosféry

[2]Stejně tak je však možné, že se jedná jen o jeden z dalších Hájkových omylů. Případ dvou Janů Nepomuckých (Katalog: 137, 139) je jistě znám, kromě nich se však v kronice setkáme i s poněkud nejasně zachycenými Tobiáši z Bechyně. Stejnojmenný synovec a strýc jsou Hájkem zřejmě v pořadí svých životů obráceni. Kolem jednoho z nich tvoří záznam příznačný svou strukturou pro „braniborské“ období dějin (Katalog: 96), přičemž druhého jen zmíní v jedné z nedůležitých epizod. Otázce jsem se hlouběji nevěnovala, protože přímo nesouvisí s tématem práce, princip Hájkova pořádání informací však spíše podporuje domněnku, že se s takovými „zdvojenými“ osobami v kronice setkáme častěji.

období – nebo kterou prezentuje pro *rozptýlení a podnícení* čtenáře-soudce.

3.2 Funkce narace

V medailonku autora jsem se pokoušela nastínit jeho možné znalosti rétoriky proto, abych nyní mohla poukázat na princip, který jej pravděpodobně vedl v psaní kroniky. Vycházím zde z podobností části řečnického vystoupení, *narratia*, a v této práci nacházené *narace*. Stýkají se totiž ve funkci, kterou mají pro vyšší úroveň vystoupení či textu přinášet. Obě jsou důkazní složkou vyššího argumentu, manifestuje se v nich, jak má být výpověď interpretována. Jak níže ukáži a jak kronika sama byla již v literární historii vykládána[3], Hájkova práce směřovala k persvazi, k argumentaci zobrazované minulosti. Jak narratio, tak *narace* přinášejí informace o základních bodech události (kdo, co, kdy, kde, jak, proč) a obě o svou funkci přicházejí, jsou-li vytrženy z kontextu.[4] Zvážíme-li způsob, jakým Hájek nakládá s nedostatečně rozvedenými událostmi v pramenech, skrze vyprávěcí cvičení, která mají příběh různě převracet, shrnovat, odbočovat z něj a opět se vracet, může nám být *narratio* odpovědí po externím původu *narace*, po její iniciaci. Posledním bodem, který bych ve svém náčrtu vztahů *narratia* a *narace* chtěla akcentovat, je *ficta narratio*. Doporučuje-li jej Quintilianus jako zdroj rozptýlení a podnícení soudce, vidím v něm oprávněnost ryze zábavních a ohromujících odboček, ke kterým se Hájek uchyluje. (A v případě kněžny Matyldy tak činí i s Kosmou.)

Nechci však *narratio* a *naraci* sjednocovat, ani hierarchizovat. Považuji *narratio* pouze za nalezenou rétorickou motivaci, za ospravedlnění Hájkova fabulování původně převážně analistických záznamů. Domnívám se dokonce, že *Kronika česká* nijak výrazněji než exkluzivními motivy užívaných důkazů/narací, pramenícími z širokého materiálového základu, který Hájek pro psaní díla shromáždil, nevybočovala z dobové tendence. Jak Kolár rozvádí:

> *Polarita mezi středověkým pojetím historického spisování jako literatury, jíž se přiznávala pravdivost ve smyslu skutečného poznávání (historia), a*

[3] A to spojováním tohoto díla s podporou pozice šlechtického stavu v politickém rozvrstvení Českých zemí.
[4] Nikoliv o základní smysl příběhu, jak jej vnímáme my pohledem světa znalého románu. Pro dnešního čtenáře zůstává abstrahovaný syžet akceptovatelnou epizací zmiňovaných bodů.

> *ne-literatury, sloužící jiným, přízemnějším cílům než poznání minulých skutečností a jejich smyslu* (annales) [...], *se postupně vyrovnávala za rozvoje historického spisování ve prospěch literárního chápání kronikářské práce. Díla, jako je Hájkova kronika, lze patrně považovat za pozdní, velmi rozvinuté stadium tohoto vývoje,* [...][5]

Pokud bychom totiž Hájkově kronice vyčítali „báchorkovitost“, tedy rozvíjení námětů do nepodložené podrobnosti, museli bychom se nutně vypořádat např. s faktem, že první (notně) rozšířenou verzi Dívčí války přináší už *Kronika tak řečeného Dalimila*.

Dokazovat v obecném měřítku, že Hájkova kronika byla v zemském/národním písemnictví opodstatněným úkazem a bodem v přirozeném vývoji žánru/žánrů, by bylo úkolem nad rozsah této práce. Chtěla bych však přispět k této otázce alespoň poukazem na ty funkce *narace* v *Kronice české*, které ji k rétorické tradici i k některým momentům předcházejícího písemnictví vztahují.[6]

3.2.1 Tvorba mýtu

Již v bodě 2.3.2 bylo naznačeno, že *narace* mající vazbu na panovníka se většinou stávají jeho osobnostní charakteristikou. Závisí velmi na panovníkově politické moci: prohrává-li bitvy, či je slabým vůči stavům, přirozeně se kolem něj sdružují příběhy podporující jeho zobrazení jako nerozhodného, nebo naopak zpupného a chamtivého vládce (namátkou: Svatoboj, Václav III. a IV., dokonce Jan Lucemburský); naopak vladaři, pod nimiž zem kvete, jsou vystavováni zkouškám své spravedlnosti a moci, ve kterých slavně obstojí (např. Spytihněv a Karel IV.). Důležitá však není kladná nebo záporná hodnota takového zpodobnění, ale ono samo. *Narace osvětlují* panovníkovu roli v dějinách, svým vracením se k epizodním událostem z jeho života o něm tvoří mýtus.

Spíše než přiřazovat do kategorie panovníka (jak jsem činila v bodě 2.3.2) by se žijící svatí snad měli stát jí nadřazenými, neboť způsob, jakým do svého díla Hájek komponuje prvky

[5] Kolár, 1999, s. 191.

[6] Nebudu nyní již opakovat celou kapitolu 2.3.6, která je také mj. vymezena spíše svou funkcí.

hagiografické literatury, se struktuře panovnických vsuvek velmi podobá. Vliv světských vládců na tvoření dějin je však v kronice větší. Aby snad zobecňování principů nepominulo rozmanitost mytizace silných postav v kronice, je nutno dodat, že jakýchsi opakovaných medailonků se dočkávají např. i biskup Gebhart, Jan Rokycana, Přibík Klenovský[7] ad. Zároveň nejen pozitivně a negativně líčí Hájek své aktéry – anekdotické záznamy o např. Gebhartovi a Jiřím z Poděbrad[8] jsou toho dokladem.

Epizodické detaily přidávané k vracejícím se postavám nejsou však v Hájkových pramenech neznámé, jejich předním zdrojem je ve zde rozebíraných zástupcích *Kosmova kronika*. Rozvíjení námětů tak dle mého názoru navazuje na tradiční tendenci komponovat dějiny kolem vládnoucích šlechticů[9] a jejich osudy s historií popisované země pevně svazovat.

3.2.2 Atmosferičnost dějin

V průběhu své analýzy jsem vícekrát zmiňovala spolupráci a vývoj *narací* s plynutím dějin. Projdeme-li si úseky katalogu (nebo tabulku tematiky; Příloha B) podle navrhovaného dělení (lístky 1–103 (84–103), 104–136, 137–166, 167–180), můžeme dle nich usuzovat na atmosféru, kterou *narace* dokreslují. Nejlépe patrná je v „pod“období správy Českých zemí Otou Braniborským a za vlády Václavů II. a III.[10] Pro ilustraci, která myslím nepotřebuje komentáře, bych zde uvedla, jak na sebe tematika lístků (včetně těch srovnávacích) navazuje: *znamení; hlad, mor; bouře v Praze; hlad, mor; vražda; znamení; žížaly, smrt; falešný císař; židé, trest, bezbožnost; zakl.* narace *(národ* [Turci]*); bezprávi, vražda; žert; vražda; žert; zahálka, hra v kostky; hlad, mor; židé, traviční; zázrak; opičení se* [v šatech]*; trest, vražda;*

Nejedná se pouze o logický projev nešťastného období českých dějin, neboť některé ze zahrnovaných *narací* k němu nenesou vazbu explicitní.[11] Na druhou stranu však tam, kde období neposkytuje vhodné podmínky, je ve vzoru *narace* možné suplovat prvek, kterého se

[7] Zajímavou osobou v kronice je Hanuš Ratibořický, kterému se sice dostává pouze jednoho delšího záznamu, působí však podobně jako Bušek z Velhartic. Pobočník Václava IV. se tak dělí mezi něj a „kmotra popravného“ (dostává však vždy stejnou roli).

[8] Katalog: 46, 163.

[9] Tato tendence je po chronologii i Hájkovým hlavním kompozičním principem.

[10] Katalog: 84–103.

[11] Katalog: 91, 93, 103.

nedostává. Hříšný se vždy musí dočkat odplaty, a tak např. ve chvíli, kdy království postrádá pevného vládce, nahrazuje jeho pozici v trestání proviněného uskupení šlechty.[12]

Svou roli zde také hrají záznamy ohromující, a to ty z nich, které s podivem přinášejí přiblížený pohled na světskou současnost, na člověka jako takového, u kterého nalézají s pomyslným „pokýváním hlavou“ krajní možnosti – „co se v přírodě a na světě může stát“, „čemu jen lidé jsou schopni uvěřit“. Ačkoli jsou podávány převážně formou *narace*, výlučně se na ni neupínají. Jak už bylo řečeno, jejich obsahová stránka někdy dovede zastoupit jinak potřebnou formální spojitost.

A podobně je to i u poslední funkce, kterou zmíním.

3.2.3 Budování napětí

Narace vytváří dějové napětí nad úrovní jednotlivých záznamů zřídkavě, přesto bych však k tomuto projevu kroniky ráda poznamenala několik drobností. Myslím si totiž, že *gradace*, kterou zastupují některé zápisy, koncipované převážně jako znamení, je jedním z důkazů komplexnosti Hájkova tvůrčího procesu, že představuje další stylistický prostředek pořádání událostí v kronice, a tak Hájkovo dílo zařazuje do vývoje kronikářského žánru.

Za *naraci* fungující coby kataforické stupňování zvídavosti čtenáře označuji kupříkladu nález velkého kusu ryzího stříbra učiněný dle Hájka roku 952 v údolí Ostrý kámen, kus od Lipnického potoka.[13] Samotná událost by nebyla ničím výjimečná – prospektoři hledající stříbrné žíly se tradičně pohybovali proti proudu vodních toků a zkoumali je na přítomnost stříbrných plíšků, přičemž v okolí sledovali flóru, prozrazující specifické chemické složení půdy. V 10. století tak nález čistého stříbra, byť velký, v údolí blízkém potoku není nic překvapujícího. Ani neobvyklý prvek manželky věštkyně, která by pána území na žílu navedla, nevybočuje ze vzoru vytvořeného Hájkem za kněžny Libuše.[14] Výklad, který si čtenář má ze záznamu odnést, přináší až knížecí slova: „*Czijm draʒſij Střijbro nad Mied geſt/ tijm*

[12] Katalog: 157.
[13] Katalog: 22.
[14] Dokonce ani samo téma není, vzhledem k Hájkově lásce k nalézání pokladů a dobývání drahých kovů, ničím zvláštním.

Czechowé nad Ržimany wzactnieg∫∫y budau/ neb w ∫lawie y w Bohat∫twij wiet∫∫y gméno budau miti.“[15] Tímto jsme nabádáni k zvýšenému zájmu při setkání s dalšími nálezy, budou nám signalizovat slavná období českých dějin. Příznačně se na konci události zjevuje muž „*Ducha Wie∫∫tčijho*“, který prorokuje objevení ještě většího kusu zlata za 410 let (1362, tj. za Karla IV.). Souvisí např. s ustáleným odvozováním slávy Českých zemí od stavu kutnohorské těžby. Zároveň se s věštbou setkáváme na počátku kroniky, abychom pak na srovnatelně explicitní roli vzácných kovů již nenarazili.

Podobného „prozrazení pointy“ se nám dostane i ve slavném osudu Strachkvase, syna Boleslava Ukrutného, zaslíbeného kněžské dráze. Po první nabídce biskupské hole reaguje zamítavě – „*Mnich ∫em/ Mrtwy g∫em.*“[16] – a sv. Vojtěch mu v odpověď prorokuje: „*Wiezyž Bratře čehož nynij/ dobře a pořádnie včiniti moha/ nechce∫s/ potom s welikym ∫wym zlym včinij∫s.*“[17] Načež se následujícího léta nešťastník dočká posednutí ďáblem a strašlivého skonu během obřadu posvěcení na biskupa.

Dovolím si ještě jeden příklad do *narace* zpracovaného znamení: návrat Libušiny prorocké scény v podobě plačícího Karla IV. obhlížejícího zem z okna pražského paláce.[18] Král dvořanům nakonec prozrazuje, že mu Bůh dal vědět o budoucím zkažení země jedním z jeho synů a že kdyby věděl kterým, vlastnoručně by jej usmrtil. Ani čtenář se nedozví, jestli je řeč o Zikmundovi nebo Václavu IV., ale spolu s hejtmanem je osudu země nabídnuta spása v boží milosrdnosti, která umí ze zlého učinit dobré. Záznam se zdá být uzavřením oné krátké, šťastné kapitoly dějin, ve které se království vzmohlo na sídlo císařského dvora, a vytváří plynulejší přechod pro velké změny, které přijdou s vládou Václava IV.

Co se ve zmíněných *naracích* může zdát jako jemný, marginální rys[19], to v podobě znamení dostává v kronice potřebný prostor. Excerpováno jich bylo jen několik, předně pro ilustraci.[20] Nejčastěji se v díle týkají atmosferických jevů a astronomických úkazů (zmiňovaných ocasatých hvězd či velkých větrů), pohrom, neúrody i hojnosti. Doplňovat takové úkazy

[15] Hájek 1819, s. 80r.
[16] Hájek 1819, s. 92v.
[17] Hájek 1819, s. 92v.
[18] Katalog: 135.
[19] Domnívám se, že právě proto, že *narace* vlastní, odlišnou funkci již naplňují.
[20] Katalog: 84, 89, částečně 134, 150, 173.

celým syžetem by bylo nadbytečné – vyskytuje se latentně v oné výhružce, kterou znamení obsahují, a konkretizace strachu by proti neznámé hrozbě (případně ojediněle neznámé radosti) nevyvolávala stejně silný dojem. Rozmisťování těchto „Damoklových mečů“ napříč kronikou však dociluje dramatičnosti, napětí, propojuje dějiny ve vývojový celek.

Závěr

Různými příklady jsem se pokusila poukázat na jednak výjimečnost a svébytnost excerpovaných epických vsuvek v textu Kroniky české, jednak na jejich roli v chápání Hájkova díla coby pokračujících tendencí zemského/národního písemnictví – tedy alespoň navrhnout způsoby, jakými by bylo možné restaurovat pozici slavného českého „falzifikátora“, zdůraznit fakt, že Václav Hájek z Libočan byl především skvělým kompilátorem.

Pro obsahově ucelený, graficky oddělený syžet, který se převážně nevztahuje k hlavní dějové linii kroniky, ale je s ní svázán svou funkcí, jsem zvolila termín *narace*, přičemž jejím srovnáním jak s rétorickým pojmem narratio, tak s pravděpodobnými zdroji/iniciátory jejího vzniku (tj. původem přívlastku „tradovaná“) jsem se pro ni pokusila najít spojení k historiografické tradici, a zároveň jí vysvětlit Hájkovu kroniku jako úmyslně koncipovaný argument. Domnívám se totiž, že kvůli rozhořčení, které opanovalo otázky vznikající kolem Hájkova textu, se tento stal v české literární historii fenoménem vnímaným až příliš odtrženě od svého dobového kontextu.

Analýzu, kterou jsem na předcházejících řádkách nastínila, jsem se pro rozsáhlost tématu rozhodla pořádat především jako hledání teoretické i praktické stránky *narací* v textu kroniky. K popsání všech zajímavých momentů však nevznikl dostatečný prostor. Dovolila bych si tak nakonec upozornit ještě alespoň na jeden z bodů, které by v budoucnu zasluhovaly bližší pozornost. Jsou jím výběr a způsob práce s odlišnými vzory v případě zjevení z onoho světa. Setkáváme se u Hájka totiž nejen s tradičním zpodobněním žijících i navracejících se svatých, ale také s mnohem starším motivem příběhů, manifestujícím se na lístcích 67, 107 a 109. Jedná se o texty navazující na zmiňovanou tradici zpodobňování střetů posmrtného

života a světa živých. V Hájkově kronice se první z nich objevuje patrně z některé z kronik klášterních, kde charakter a četnost těchto příběhů zapsaných ve formě miracul, či mirabilií odpovídaly prestiži, které dotčený klášter požíval. Zároveň sloužily k upevnění představy věřícího o struktuře posmrtného světa, postupně se formujícího v peklo, očistec a ráj. Druhé dva texty jsou pozoruhodné svým odkazem právě na hledání místa pro nedávno zesnulé, tedy očistce, jehož role a podoba se do konce 12. století teprve ustalovala. Poměrně brzy po sobě následují a ve zbytku kroniky nemají obdoby. K pochopení mimo jiné i tohoto zdroje Hájkova vyprávění dějin, a tak k osvětlení naň navazující tvorby, bude potřeba napříště při mapování myslitelných pramenů kroniky nepominout ani okrajovou literární produkci. Vyvozovat pevný závěr z prozkoumání pouze 5 z 36 Hájkem uváděných zdrojových dokumentů sice nelze, přesto si myslím, že je možné opět alespoň upozornit na někdy až nízký charakter některých námětů v naracích, případně jejich formálně specifické uvádění. Oba projevy čtenáře k myšlence např. letáků či kramářské písně směřují.

Primární literatura

BECKOVSKÝ, Jan František. *Poselkyně Starých Příjběhův Czeských* [...]. Díl 1. Praha : Jan Karel Jeřábek, 1700. 1052 s.;

BECKOVSKÝ, Jan František. *Poselkyně Starých Příjběhův Czeských* [...]. Díl 2. Sv. 1. Praha : B. Stýblo, 1879. 444 s.;

BECKOVSKÝ, Jan František. *Poselkyně Starých Příjběhův Czeských* [...]. Díl 2. Sv. 2. Praha : B. Stýblo, 1879. 432 s.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *O nesstiastnee przihodie kteráž gse stala skrze ohen w Menssim Miestie Pražském a na Hradie Swatého Wacslawa y na Hradczanech etc.* Praha : Bartoloměj Netolický z Netolic, 1541.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Schönfeld. *Kronyka czeſká.* [Praha] : Rytíř Jan Ferdinand ze Schönfeldu, 1819–1823. K 27. 7. 2011 dostupná také z WWW: <http://knihovna.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kronyka-ceska-hajek-z-libocan-1819>.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení.* Praha : Odeon, 1981. 736 s.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Flajšhans. *Václava Hájka z Libočan Kronika česká.* [Díl] I., Úvod. Doba pohanská. R. 644–904. Ed. Václav Flajšhans. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Flajšhans. *Václava Hájka z Libočan Kronika česká.* [Díl] II. Zánik pohanství. R. 905–1100. Ed. Václav Flajšhans. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1923.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Flajšhans. *Václava Hájka z Libočan Kronika česká.* [Díl] III. Čechy vévodské. R. 1101–1253. Ed. Václav Flajšhans. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1929.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. Flajšhans. *Václava Hájka z Libočan Kronika česká.* [Díl] IV. Čechy královské. R. 1254–1347. Ed. Václav Flajšhans. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1933.

HAMMERSCHMID, Jan Floryán. *Hystorye Klattowská* [...]. Praha : Arcibiskupská tiskárna, 1699.

KAREL IV. *Literární dílo.* Praha : Vyšehrad, 2000. 133 s. ISBN 80-7021-417-1.

Kosmova Kronika česká. Kosmas. Vyd. 7. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005. 304 s. ISBN 80 7185 515 4.

Kronika tak řečeného Dalimila. Dalimil. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005. 272 s. ISBN 80-7185-767-X.

Pokračovatelé Kosmovi. Pokračovatelé. Praha : Svoboda, 1974. 251 s.

SILVIO, Enea. Piccolomini. *Historia Bohemica – Historie česká.* Praha : KLP-Koniasch Latin Press : Ústav pro klasická studia AV ČR : Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě, 1998. 276 s. ISBN 80-85917-40-8.

Zbraslavská kronika : Chronicon aulae regiae. Zbraslavská. Vyd. 2., opr. Praha : Svoboda, 1976. 597 s.

Sekundární literatura

BENEŠ, Zdeněk. Hájkova kronika česká a české historické myšlení. *Studia comeniana et historica*. 1999, sv. 29, č. 62, s. 46–60.

BLÁHOVÁ, Marie. Pokračovatelé Kosmovi. In *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha : Svoboda, 1974, s. 192–216.

BLÁHOVÁ, Marie. Úvod. In *Kronika tak řečeného Dalimila*. Vyd. 2., opr. a dopl. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 5–8.

CICERO, Marcus Tullius. *O řečníku*. Přel. Václav Prach. Praha : Bohuslav Hendrich, 1940. 125 s. Výbor.

Český slovník bohovědný. Díl 4. F – Holbecke. Praha : Kotrba, 1930. 1002 s.

DAVID, Zdeněk V. Židé v Kronice české Václava Hájka z Libočan. *Folia Historica Bohemica*. 1993, č. 16, s. 53–69.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha : NLN, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

FIALA, Zdeněk. O Kronice zbraslavské a jejích autorech. In *Zbraslavská kronika : Chronicon Aulae Regiae*. Vyd. 2., opr. Praha : Svoboda, 1976, s. 5–19.

JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české : od nejstarších dob do probuzení politického*. Díl 1. Praha : Jan Laichter, 1929.

Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků. Uspoř. Karel Janský. Praha : Svobodné slovo – Melantrich, 1959.

KOLÁR, Jaroslav. *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha : ČSAV, 1960. 108 s.

KOLÁR, Jaroslav. Hájkova kronika a česká kultura. In HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení*. Praha : Odeon, 1981, s. 7–24.

KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce : studie k starší české literatuře*. Brno : Atlantis, 1999. K počátkům české renesanční prózy, s. 119–144.

KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce : studie k starší české literatuře*. Brno : Atlantis, 1999. K podobám epičnosti v Hájkově kronice, s. 187–194.

KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce: studie k starší české literatuře*. Brno : Atlantis, 1999. Studnice romantického historismu v českém obrození a její iniciátor, s. 283–298. [První vydání stati 1978.]

KOLÁR, Jaroslav. *Sondy : marginálie k historickému myšlení o české literatuře*. Brno : Atlantis, 2007. Klatovský a Hájek : ke vztahu historických pramenů a literatury, s. 99–109. [První vydání stati 2000.]

KOLÁR, Jaroslav. Vydavatelovy poznámky. In HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká : výbor historického čtení*. Praha : Odeon, 1981, s. 733–737.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. 184 s. ISBN 80-246-0898-7.

PUMPRLA, Václav. *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století*. Praha : Kabinet pro klasická studia, FLÚ AV ČR, 2010. 1320 s. ISBN 978 80 254 7790-8.

SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti : živí a mrtví ve středověké společnosti*. Praha : Argo, 2002. 276 s. ISBN 80-7203-455-3.

Silva rhetoricae [online]. Utah : Brigham Young University, last updated on 26 February 2007 [cit. 2011-07-20]. Dostupný z WWW: <http://rhetoric.byu.edu>.

ŠMAHEL, František. Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká. In SILVIO, Enea. *Historia Bohemica – Historie česká*. Praha : KLP-Koniasch Latin Press : Ústav pro klasická studia AV ČR : Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě, 1998, s. XIII–XCVII.

TŘEŠTÍK, Dušan. O Kosmovi a jeho kronice. In *Kosmova Kronika česká*. Vyd. 7. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005, s. 5–16.

UEDING, Gert. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 2: Bie – Eul. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1994. Erzählung, abs. 1432–1438.

UEDING, Gert. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 6: Must – Pop. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2003. Narratio, abs. 98–106.

WILSON, George M. Narrative. In *The Oxford Handbook Of Aesthetics*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 392–407. ISBN 0-19-825025-8.

WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách : kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Sv. 1. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895. Kapitola IV. O výchově kněží, s. 434–470.

WINTER, Zikmund. *Zlatá doba měst českých*. Vyd. 2. Praha : Odeon, 1991. 267 s. ISBN 80-207-0244-X.

Příloha A

Obsah přiloženého CD

Přiložené CD obsahuje:

- tuto práci ve formátu PDF,
- offline verzi katalogu ve formátu PDF,
- zdrojový kód aplikace katalogu vč. výpisu databáze.

Příloha B

Tematika a heslování katalogu

č. l.	tematika	č. l.	tematika	č. l.	tematika
1	trest, vražda	*38*	*žížaly, smrt*	75	trest, bezbožnost
2	svatba	39	čarodějnictví, blud	*76*	*stavba kostela zadarmo*
3	zakl. narace (dvůr)	40	div	77	div, vítr
4	div	41	div, poklad	78	krádež, klatba
5	div	42	židé, travičství, dítě	*79*	*zázrak, svatý*
6	žena soudí	43	židé, žhářství	80	svatý, zal. kláštera
7	panovník, volba	44	panovník, spravedlnost	*81*	*blud*
8	svatba, mamon	45	trest, hřích	*82*	*trest, drancování*
9	trest, panovník	46	žert	83	div
10	žhářství	47	židé, dítě	*84*	*znamení*
11	*trest, čarodějnictví*	48	svatba	*85*	*hlad, mor*
12	Straba	49	zázrak, svatý	86	bouře v Praze
13	Straba	50	židé, trest, krádež	87	hlad, mor
14	*zrada*	51	židé, trest, vražda, msta	88	vražda
15	*trest, zrada, vražda*	52	trest, čarodějnictví	*89*	*znamení*
16	trest, znesvěcení	53	div, zakl. narace (rod)	*90*	*žížaly, smrt*
17	trest, panovník, klatba	54	židé, trest	91	falešný císař
18	zázrak	55	panovník, smrt	92	židé, trest, bezbožnost
19	*zakl. narace (město), panovník*	56	trest, hřích, zakl. narace (řád)	93	zakl. narace (národ)
20	trest, vražda	57	početí, svatý	94	bezpráví, vražda
21	trest, vražda	*58*	*trest, pohané*	95	žert
22	div, poklad	59	falešný biskup	*96*	*vražda*
23	panovník, spravedlnost	60	div	97	žert
24	panovník, svatý, zal. kostela	61	židé, trest, zrada	*98*	*zahálka, hra v kostky*
25	panovník, svatý, zal. kostela	62	div	99	hlad, mor
26	trest, pohané	63	zázrak	100	židé, travičství
27	trest, pohané	64	židé, dítě	101	zázrak
28	zázrak, svatý	65	židé, travičství	*102*	*opičení se*
29	trest, žert	66	rytíř	103	trest, vražda
30	Strachkvas	67	trest, bezbožnost	104	div, duch
31	Strachkvas	*68*	*trest, hřích*	*105*	*židé, panovník, poklad, trest, krádež*
32	trest, zrada, zakl. narace?	69	div		
33	ďábel, pokání, milost	*70*	*poklad, Turci*	106	panovník, přepadení
34	mamon, mučednická smrt	*71*	*tažení pastevců*	107	vražda, nemrtvý
35	trest, bezbožnost	72	svatý, zal. kostela	*108*	*zázrak*
36	Přímda	73	trest, blud, mor	109	vražda, nemrtvý
37	zázrak	74	židé, blud	110	blud

Obrázek B.1: Tematika a heslování katalogu I.

č. l.	tematika	č. l.	tematika	č. l.	tematika
111	falešný šlechtic	149	Žižka	187	mamon, mučednická smrt
112	falešný šlechtic	*150*	*div, znamení*	188	panovník, soud
113	blud	151	Žižka	189	žert
114	židé, mor	152	Žižka	190	svatba
115	*?*	153	Táboři, vražda, svatý	191	zázrak, svatý
116	zázrak	154	Táboři, zpověď	192	početí, svatý
117	zázrak, svatý	155	dobytí města	193	falešný biskup
118	trest, zločin	156	panovník, vyhnání	194	div
119	bezbožnost	157	trest, lest	195	židé, zrada
120	poklad	*158*	*kusé koně*	196	zázrak
121	hlad	159	trest, hřích	197	div
122	vražda, pokání	160	falešný? Artuš	198	zázrak, svatý
123	znamení, svatý, pokání	161	panovník, Turci	199	Straba
124	trest, vražda	162	zajetí, mučení	200	zrada
125	trest, bezbožnost	163	trest, žert	201	trest, vražda
126	trest, vražda, krádež	164	trest, bezbožnost	202	panovník
127	trest, drancování, zázrak	165	Turci	203	Strachkvas
128	trest, hřích	166	Rokycana	204	mamon, mučednická smrt
129	*Alžběta Pomořanská*	167	židé, vražda, dítě	205	Přímda
130	*oheň*	168	trest, blud	206	židé, pogrom, hostie
131	uzdravení, svatý	169	Turci	207	bezpráví, vražda
132	trest, drancování, mor	*170*	*vzpoura*	208	trest, vražda
133	div/trest, pyšné šacení	171	židé, hostie	209	Straba
134	trest, hra v kostky	172	trest, lest	210	zrada
135	věštba	*173*	*znamení*	211	panovník, pokání
136	zakl. narace (kaple)	174	trest, travičství	212	trest, bezbožnost, klatba
137	Jan Nepomucký	175	zakl. narace (věž)	213	Strachkvas
138	panovník	176	nemoc	214	obléhání
139	dr. Johánek	*177*	*bezbožnost*	215	Žižka
140	zajetí Václava IV.	178	trest, vražda		
141	zajetí Václava IV.	179	židé, trest, krádež		
142	vražda	180	blud		
143	*vražda, krádež*	181	Straba		
144	bláznovství	182	Straba		
145	*hádání*	183	trest, zrada, vražda		
146	boření kláštera	184	panovník		
147	bitva, bezbožnost	185	Strachkvas		
148	obléhání, lest	186	Strachkvas		

Obrázek B.2: Tematika a heslování katalogu II.